

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА АКАДЕМІЯ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО»

Факультет богословських і гуманітарних наук

Кафедра богослов'я

УДК 271.4-722.525-426:271.2-55-543.7/-544-3

УГРИНЧУК Василь Русланович

**МОРАЛІЗАЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ЛЮДСЬКИХ ЯКОСТЕЙ
ДУШПАСТИРЯ В ТАЇНСТВІ ПОКАЯННЯ**

Магістерська робота на здобуття
освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»
за спеціальністю 041 «Богослов'я»

Науковий керівник:
доцент кафедри богослов'я,
кандидат наук з богослов'я
П'яста Руслан Михайлович

м. Івано-Франківськ
2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Моралізація як впливова дія на людину	9
1.1. Мораль та її основні особливості	9
1.2. Поняття терміну моралізація	13
1.3. Вплив моралізації на людину та її сутність	19
РОЗДІЛ 2. Вплив і значення сповіді на якості людини	26
2.1. Формування людської особистості як вінець Божого створіння	26
2.2. Значення моральних якостей людини в християнському житті	29
2.3. Історично-богословське формування таїнства Покаяння як духовної потреби в житті людини	39
2.4. Сакраментальне значення сповіді в духовному самовдосконаленні людини	49
РОЗДІЛ 3. Роль душпастиря у таїнстві покаяння як спосіб формування християнської особистості	58
3.1. Морально-правова структура таїнства Покаяння (Кан. 718-736)	58
3.2. Роль та компетенція священника в сповідальниці	64
3.3. Дія душпастиря у сповідальниці як спосіб єднання людської душі з Богом	70
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1 Ів.	перше послання апостола Івана
1 Кор	перше послання до коринтян апостола Павла
1 Пт.	перше послання апостола Петра
2 Кор.	друге послання до коринтян апостола Павла
2 Тим.	друге соборне послання апостола Павла
Ап.	апостол
Гал.	послання до Галатів апостола Павла
Діян.	діяння апостолів
Еф.	послання до ефесян апостола Павла
Єв.	євангелист
Євр.	послання до євреїв апостола Павла
Ів.	Євангелія від Івана
кан.	канон
ККСЦ	Кодекс Канонів Східних Церков
Кол.	послання до Колосян апостола Павла
Кор.	послання до Коринтян апостола Павла
Лк.	Євангелія від Луки
Мал.	книга пророка Малахії
Мр	Євангелія від Марка
Мт.	Євангелія від Матея
Одкр.	книга Одкровення
пор.	порівняйте

поч.	початок
Пс.	книга Псалмів
пт.	пункт
р.	рік
Рим.	послання до Римлян апостола Павла
рр.	роки
с.	сторінка
св.	святий
ст.	століття
т. д.	так далі
УГКЦ	Українська Греко-Католицька Церква

ВСТУП

Актуальність. Таїнство Покаяння, також відоме як Таїнство Примирення або Сповіді, є центральним аспектом морально-духовного зцілення особи. Це таїнство має глибоке моральне і духовне значення для віруючих, і роль душпастиря в цьому контексті є вирішальною. Сповідь – це відкриття своїх гріхів перед Богом у присутності священника, а каяття – це усвідомлення власних гріхів (помилки) і бажання їх виправити. Сповідь і каяття – це дві складові примирення з Богом. Душпастир у Таїнстві Покаяння відіграє важливу роль духовного провідника та посередника Божого милосердя. Його дії сприяють моральному та духовному розвитку окремих осіб Церкви. Таїнство служить не лише засобом прощення, але також як шлях до постійного навернення морального удосконалення, плекання християнських цінностей та єдності з Богом і Церквою. Залучення душпастиря до Таїнства Покаяння сприяє постійному процесу навернення і перетворення серця людини. Це не просто одноразова подія, а подорож постійного навернення, яка заохочує людей зростати у святості та поглиблювати їхні стосунки з Богом. Душпастир у Таїнстві Покаяння є багатогранною особою, яка виконує роль провідника, довіреної особи, посередника та морального, духовного вихователя. Значення пастора в цьому таїнстві є глибоким, оскільки він втілює співчутливий зв'язок між каяником і Богом. Таїнство Сповіді, як і будь-яке інше Таїнство Церкви, вимагає особистої участі в ньому людини. Приходячи на Сповідь, кожен має розуміти, що у Таїнстві відбувається безпосередня реальна зустріч з Богом, де Господь – знавець нашого серця, через священника прощає щиро розкаяні гріхи. Дане дослідження є вельми актуальним оскільки, кожна людина, яка є грішна, прагне примирення та єднання з Богом, а також морального душевного заспокоєння та зцілення. Лише через дію священника у сповідальниці, за посередництвом Бога, людина може отримати зцілення душі та тіла.

Ця магістерська дипломна робота, присвячена дослідженню моралізації та значення людських якостей душпастиря в Таїнстві Покаяння виконується в рамках комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри богослов'я, науково-дослідного інституту родини і капеланства та науково-дослідного інституту канонічного права: «Християнська віра в Бога – парадигма духовних сил людини в кризових ситуаціях сучасного українського соціуму», термін виконання з 01.10.2022 року по 30.09.2025 року (затвердженої рішенням Вченої ради Академії, протокол № 2 від 15.09.2022 року).

Темою роботи є Моралізація та значення людських якостей душпастиря в Таїнстві Покаяння.

Метою роботи дослідити поняття моралізації та значення людських якостей душпастиря в Таїнстві Покаяння.

Об'єктом роботи є моральний аспект таїнства Покаяння та визначна роль душпастиря у тайні Сповіді.

Предметом роботи є мораль та її основні особливості, вплив та значення моралізації на людину та її сутність, значення моральних якостей у житті християнина, історично-богословське формування таїнства Покаяння, сакраментальне значення тайни Сповіді в духовному самовдосконаленні людини, моральне значення таїнства Покаяння, роль та компетенція священника у сповідальниці, дії душпастиря у сповідальниці як спосіб єднання людської душі з Богом.

Завданням дослідження є:

- дослідити поняття моралізації як впливової дії на людину;
- охарактеризувати мораль та її основні особливості;
- описати поняття терміну моралізація;
- визначити вплив моралізації на людину та її сутність;
- дослідити проблему людини як носія якостей даних Богом та вплив і значення Сповіді на якості людини;
- охарактеризувати формування людської особистості як вінець Божого створіння;

- описати значення моральних якостей людини в християнському житті;
- проаналізувати історично-богословське формування таїнства Покаяння як духовної потреби в житті людини;
- описати сакраментальне значення сповіді в духовному самовдосконаленні людини;
- дослідити Таїнство Покаяння як спосіб формування християнської особистості;
- описати морально-правову структуру таїнства Покаяння;
- визначити роль та компетенцію священника в сповідальниці;
- охарактеризувати дію душпастиря у сповідальниці як спосіб єднання людської душі з Богом.

Методи дослідження. Окреслення проблеми та детальний аналіз, синтез, абстрагування, аналіз, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення, класифікація.

Матеріали дослідження. У даній магістерській роботі використано офіційні джерела Церкви: Документи II Ватиканського Собору, Кодекс Канонів Східних Церков, Катехизми Католицької Церкви та УГКЦ «Христос наша Пасха» тощо; також використані коментарі до Кодексу Канонів таких авторів: Жилюка С., Мудрого С., Недунганта Д. тощо. Дану тему досліджували Гелета О., Дмитрик І. В., Євтодюк А. В., Жаловага, А. С., Жан-Марі О., Кендус О., Кияк С., Кислашко О. П., Сіданіч І. Л., Козловський В. П., Козовик І., Кулагіна Г.М., Лахно А. І., Малахов В. А., Марусяк М., Огірко О., Пирог Г.В., Терзі О., Сухомлинська О., Юрій М. Ф., Цимбал О.Є., Семотюк О. П., Савчин М. В., Химич Н. Є., Чупрій Л. тощо. В роботі також використані Книги публікації, статті, наукові дослідження, монографії, інтернет посилання українських науковців, істориків та каноністів, богословів й інших авторів, які працювали над даною темою.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у комплексному, детальному, багатогранному висвітленні даної теми. Науково узагальнено та

систематизовано вчення про морально-богословську роль та значення душпастиря у таїнстві Покаяння. Уперше джерельна база дослідження складається виключно із українських джерел. Науковий результат розширює та доповнює відомі теоретичні та практичні положення, щодо таїнств моралізації та значення душпастиря в Таїнстві Покаяння.

Апробацію результатів дослідження здійснено під час обговорення результатів підготовки магістерських дипломних робіт на засіданнях кафедри богослов'я у 2022-2023 роках.

Практичне значення. Матеріали праці можна використовувати, як конспект для студентів вищих навчальних закладів, посилатися в наукових дослідженнях та публікаціях, застосовувати в підготовці до статей, презентацій, есе, творів тощо. Матеріал можна використовувати у підготовці до наукових конференцій, виступів, презентацій тощо. У священничому служінні матеріали магістерської роботи можна використовувати для підготовки проповідей та науках, реколекціях, християнських таборах тощо.

Структура роботи. Магістерська робота складається із переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та. Розділи діляться на підрозділи, для кращого дослідження та висвітлення даної теми. Перший розділ ділиться на три підрозділи та розкриває моралізацію як впливову дію на людину. Другий розділ ділиться на чотири підрозділи, де описується людина як носій якостей даних Богом та вплив і значення сповіді на якості людини. Третій розділ ділиться на три підрозділи, де досліджується таїнство Покаяння як спосіб формування християнської особистості. Список використаних джерел містить 138 позицій. Обсяг чистого тексту у роботі становить 69 сторінок. Загальний обсяг роботи становить 91 сторінка

РОЗДІЛ 1

МОРАЛІЗАЦІЯ ЯК ВПЛИВОВА ДІЯ НА ЛЮДИНУ

1.1. Мораль та її основні особливості

Моральний кодекс християнства вироблявся протягом століть, у різних соціально-історичних обставинах. Отже, можна знайти найрізноманітніші ідеологічні нашарування, що відображають моральні переконання різних соціально-економічних верств і релігійних груп. Релігійна мораль – це сукупність моральних ідей, приписів і стандартів, які безпосередньо сформовані релігійним світоглядом. Тому всі релігійні лідери заявляють про вічний і незмінний характер своїх моральних систем, стверджуючи, що мораль має надприродне, божественне походження¹.

Різні релігійні системи можуть мати різні моральні норми. Основним поясненням цього є те, що вони були досягнуті в різних націях, серед різних груп населення та на різних етапах суспільного розвитку. Релігійна мораль, яка є суттєвою складовою релігії, перемагає, коли релігійні забобони спростовуються і встановлюються нові моральні стандарти в умовах справедливої соціальної структури, яка позбавлена експлуатації людини та класової дискримінації.²

Без сумніву, одним із найважливіших подій в історії людства є християнство. Вивчення історії християнської церкви викликає у нас нестримний благоговійний страх: після двох тисячоліть існування вона все ще стоїть перед нами, яскравою і, в деяких країнах, могутнішою за національний

¹ Пирог Г.В. Особливості системи християнських цінностей. Українське релігієзнавство. 2004. № 29. С. 21-29.

² Жаловага А. С. Християнська мораль, віра, психологія: точки перетину. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка (№20) 2005. С. 32-35.

уряд. З цієї причини все, що будь-яким чином розширює наші знання про цю чудову подію, стає надзвичайно актуальним у реальних програмах.³

Крім систем морального богослов'я і богословської етики, християнська мораль виражається в своєрідних уявленнях і поняттях про мораль і аморальність, в сукупності чітко визначених моральних норм (таких як заповіді), зокрема релігійних і моральних почуттях, і в деяких вольових якостях віруючого (терпіння, смиренність і т. д.). Пункти списку разом складають християнську моральну свідомість.⁴

Основною характеристикою християнської (або будь-якої іншої релігії) моралі є те, що її фундаментальні принципи нерозривно пов'язані з догмами віри. Фундаментальні принципи християнської моралі, у своїй істотній суті, також відзначаються відносною послідовністю, і, як наслідок, вони продовжують впливати на кожне нове покоління віруючих, оскільки «об'явлені Богом» догми християнської теології розглядаються як незмінні.⁵

Це моральний консерватизм релігії, яка несе на собі тягар моральних забобонів минулих епох, навіть незважаючи на змінені соціально-історичні обставини. Оскільки християнська мораль пов'язана з релігійними догмами, вона відрізняється від нерелігійних систем моралі тим, що включає в себе моральні настанови, властиві тільки християнству.⁶

Звідси, наприклад, християнське вчення про страждання – це добро, прощення, любов до ворогів, непротивлення злу та інші ідеї, які суперечать нагальним потребам повсякденного життя людей. Аспекти християнства, які поділяють інші моральні системи, зазнали суттєвих змін під впливом фантастичних і релігійних уявлень. Християнську мораль можна підсумувати як систему моральних принципів, переконань і поведінки, які тісно пов'язані з принципами християнської віри. Подібно до того, як релігія створює химерну

³ Баумейстер А. Буття і благо. Вінниця: Т.П. Барановська, 2014. С. 89.

⁴ Пінкерт С. Джерела християнської моралі: її метод, зміст та історія / пер. з фр. О. Панич та ін. Київ.: Дух і Літера, 2013. С. 309.

⁵ Сухомлинська О. Формування духовності на основі християнських моральних цінностей. Директор школи. 2003. Січ. (№ 1). С. 4-6.

⁶ Гелета О. Суть та особливості формування особистості у концепції християнських духовно-моральних цінностей. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2015. Вип. 2. С. 89-95.

картину зовнішніх сил, які контролюють людей у їхньому повсякденному житті, справжні міжособистісні стосунки представлені в християнській свідомості у спосіб, який змінюється релігійною уявою.⁷

Християнська мораль складається із системи настанов (правил), призначених для контролю міжособистісних взаємодій у сім'ї, християнській громаді та суспільстві загалом. До них належать відомі старозавітні писання, новозавітні моральні заповіді та євангельські «заповіді блаженства». Разом вони створюють те, що можна назвати офіційним кодексом християнської моралі, схваленим церквою. Християнство – це ідеологія, яка особливим чином представляє соціальні реалії. Звичайно, християнство включило кілька основних, універсальних моральних стандартів у свій моральний кодекс. Основні загальні вказівки щодо поведінки окремої людини в групі, прочитані в Десяти заповідях Старого Завіту, були створені колективним досвідом задовго до того, як вони були записані в староєврейській Торі. Навіть у найбільш глибоко вкорінених племенах існували такі звичаї, як заборона вбивати родича чи члена племені та заборона міжплемінних шлюбів.⁸

Заповіді Декалогу Старого Завіту, якщо їх розглянути ближче, показують, що вони аж ніяк не є вичерпним переліком усіх моральних кодексів універсального застосування. Серед інших самоочевидних істин ви можете включити, наприклад, такі основні стандарти поведінки: не будь ледарем, цінуй знання та мудрість, не ображай, поважай людську гідність інших і люби свою країну походження, які визнає більшість людей⁹. Перші чотири правила Десяти заповідей не мають нічого спільного з мораллю самі по собі. Замість моральних заповідей вони зберегли літургійні та обрядові практики старої єврейської віри. Людяність - це справжня мораль. Інтереси людського існування в цілому вимагають, щоб люди були друзями, товаришами і допомагали один одному. Існує чіткий моральний зв'язок між іншими шістьма заповідями в Декалозі

⁷ Козловський В. П. До питання про антропологічні засади морального богослов'я М.О. Олесницького Київська академія. Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". Київ. : КМ Академія, 2006. Вип. 2-3. С. 208-220.

⁸ Релігійна мораль та її основні особливості. 2007–2023 «Освіта.ua». URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/relig/21863/> (дата звернення 06.11.2023)

⁹ Терзі О. Основи християнської етики і моралі : методичні рекомендації для студентів п'ятого курсу стоматологічного факультету. Одеса : Одеський національний медичний університет, 2019. С. 38.

Старого Завіту. Вони наклали свій відбиток на кілька основних норм людської поведінки, включно з необхідністю ставитися до батьків з повагою та заборонаю вбивства, пияцтва, пограбування, клевети та ревності.¹⁰

Для християн релігія є уособленням справжнього співчуття та милосердя. Зокрема, християнські проповідники наголошують на гуманістичному тлумаченні Євангелія «полюби ближнього свого, як самого себе». Фактично, у кількох частинах Нового Завіту є твердження, які виступають за доброту, співчуття та прощення один одному провин. Унікальні обставини ранніх християнських громад створили подібне проповідування любові та простоти.¹¹

Вони визнали необхідність зміцнення єдності членів громади, коли вони стикаються з дискримінацією та репресіями з боку влади. Однак усвідомлення того, що вони безпорадні зупинити гнобителів, призвело до заклику до християн прощати своїм ворогам і утримуватися від насильства¹². Оскільки вони думали, що незабаром прийде кара Божа і що «не мине рід цей, як усе це збудеться», – обіцяв раннім християнам Євангельський Христос, вони довірили Богові відплату за їхні болі. Отже, відчуття зловісної переваги над гнобителями співіснували з готовністю прощати ворогів: «Отже, якщо твій ворог голодний, нагодуй його; якщо він спраглий, напій його, бо цим ти сиплеш розпалене вугілля на його голову» (Рим. 12:12–20). Таким чином, хоч і була фальшива перемога, страждаючий переміг морально ката. Незважаючи на страждання та приниження ззовні, пригнобленим вдалося знайти певне самоствердження через розумну любов і прощення до своїх ворогів. Незалежно від людської гідності особи, християнське милосердя стосується всіх без винятку. За допомогою як письмових, так і усних проповідей, запланованих на відзначення важливих життєвих віх, кодекс християнської моралі віруючого впливає не лише на його чи її моральну свідомість, але й на практичну мораль. Цей кодекс

¹⁰ Кислашко О. П., Сіданіч І. Л. Християнські чесноти особистості: навч. посіб. Християнська педагогіка. Київ: Духовна вісь, 2017. С. 190.

¹¹ Сливка С. Християнська мораль: метаантропологічне обґрунтування. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». Т. 7, № 1, 2020. С. 71-76.

¹² Християнська мораль, її сутність і структура. Проблема ідеалу в релігійній етиці. Файловий архів студентів. URL: <https://studfile.net/preview/3272200/page:60/> (дата звернення 06.11.2023)

представляє віруючому мету добродісного життя з точки зору християнства, яке впливає на всю людську поведінку, здібності та щоденне існування.¹³

Християнство має свої стандарти визначення правильного і неправильного, моральних і аморальних вчинків. Християнство представляє свій стандарт як бажання зберегти власну безсмертну душу, щоб насолоджуватися вічним щасливим існуванням з Богом. Теологи стверджують, що люди мають вроджений, універсальний «моральний закон», подарований їм Богом. Християнину потрібно лише «відчути присутність божественного морального закону», щоб бути моральним; все, що їм потрібно зробити, це звернути увагу на голос божества всередині них.¹⁴

1.2. Поняття терміну моралізація

Мораль, за словами філософа Іммануїла Канта, - це сукупність загальних настанов, яких кожен повинен дотримуватися. Говорити про мораль, як правило, складно, коли божество не включено як щось абсолютне з якостями, до яких слід прагнути в повсякденному житті. Інакше кажучи, мораль є незаперечним принципом, який повинен керувати міжособистісними взаємодіями¹⁵. Бог, Який є прикладом для людства, виконує цей обов'язок, оскільки людина не в змозі сама визначити, що добре чи погано. Подобається нам це чи ні, Кант стверджував, що певна етика існує поза нами й регулює те, як ми взаємодіємо із зовнішнім світом.¹⁶

Гіпотетичний імператив говорить про те, що потрібно діяти відповідно до ситуації. Тобто хтось поводить себе відповідно до своїх бажань у певному середовищі. Психотерапевтичні перспективи можна використовувати, щоб

¹³ Релігієзнавство: Підручник / Є. Дулуман, М. Закович, М. Рибачук та ін.; / за ред. М. Заковича. Київ: Вища школа, 2000. С. 199.

¹⁴ Християнська мораль, її сутність і структура. Проблема ідеалу в релігійній етиці. Файловий архів студентів. URL: <https://studfile.net/preview/3272200/page:60/> (дата звернення 06.11.2023)

¹⁵ Іммануїл. К. Критика чистого розуму. Кембриджське видання творів Іммануїла Канта. 1999. С. 221.

¹⁶ Кулагіна Г.М. Християнська духовність та її сучасні конструкти. Українське релігієзнавство. 2005. № 35. С. 86-111.

описати це як самосвідомість, включаючи розуміння своїх бажань і почуттів. Категоричний імператив стверджує, що якщо хтось хоче, щоб усі поводитися належним чином, то його власна поведінка також має бути відповідною в цій ситуації. Іншими словами, мораль людини має відображатися у її вчинках. Наприклад, дивно, якщо хтось стверджує, що потрібно приходити на засідання вчасно, оскільки це його мораль, але він приходить пізно. Це пояснюється тим, що вчення Канта говорить про те, що слід слідувати власним інструкціям.¹⁷

Людство слід розглядати як самоціль, за Кантом. Іншими словами, існування людини саме по собі має цінність, і неправильно використовувати іншу людину для досягнення власних цілей. Людина, яка перейшла з категорії об'єктивності в категорію суб'єктивності, за Кантом, може вважатися моральною¹⁸. Коли хтось, наприклад, засмучений, він усвідомлює себе та бере на себе відповідальність як за свої бажання, так і за свою свободу волі, що дозволяє йому контролювати свої імпульси та поводитися належним чином.¹⁹

Третім ефектом ізоляційного захисного механізму є моралізація. Коли хтось моралізує, він намагається захистити свої бажання чи поведінку. Ідеаліст знижує емоційність і аналітично розповідає про свої переживання. Завдяки інтелекту людина намагається використовувати розбіжність між очікуванням і реальністю, щоб пояснити свій досвід. Ці системи захисту працюють, щоб відокремити афект, який є величезним накопиченням необхідних переживань і почуттів, які ми хочемо звести до мінімуму та ізолювати, оскільки деякі з них неприємні для відчуття.²⁰ Коли хтось починає моралізувати, він бажає випробувати свій досвід і позбутися його, але через перешкоди спрацьовує умовна система моралі. Хрестові походи, місіонерська діяльність та інквізиція є

¹⁷ Психологічні аспекти функціонування релігійних цінностей (християнський аспект). Українське релігієзнавство. 2006. №39. С.93-102.

¹⁸ Іммануїл. К. Критика чистого розуму. Кембриджське видання творів Іммануїла Канта. 1999. С. 256.

¹⁹ Барно Т. Моральний занепад і тяжіння до моральних основ соціального життя. Духовність українства : зб. наук. праць. Вип. 8. Кіровоград ; Житомир, 2005. С. 7–11.

²⁰ Бондаревич І. М. Духовна цілісність особистості як атрибут саморозгортання людини : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури». Київ, 2008. С. 7-8.

історичними прикладами моралізування. Крім того, Адольф Гітлер раціоналізував ідею створення раси чистих арійців.²¹

Подібно до раціоналізації, моралізація є психологічним захисним механізмом, який проявляється як несвідома спроба переконати себе в тому, що те, що відбувається, є морально необхідним. Тоді як моралізатор шукає морально-етичну потребу, раціоналізатор шукає логічне пояснення. Насправді реальність спотворюється, оскільки, подібно до раціоналізації, виправдання шукають після факту, тобто після того, як вибір, подія та поведінка вже відбулися. Моралізація є захисним механізмом для почуття цінності людини, впевненості у своїй силі впливати на події та здатності робити моральний вибір. Це схоже на менш витончений захисний механізм, відомий як «всемогутній контроль» з точки зору змісту. Звичайна моралізація передбачає, що батьки використовують необхідність навчати своїх дітей як виправдання для своєї насильницької поведінки проти них.²²

Оскільки моралізація має на меті підтримувати уявлення про себе як про «хорошу» сутність, здатну лише на «хороші» дії, її також можна розуміти як тип розщеплення. Третім ефектом ізоляційного захисного механізму є моралізація. Коли хтось моралізує, він намагається захистити свої бажання чи поведінку. Ідеаліст знижує емоційність і аналітично розповідає про свої переживання. Серед усіх тем, які обговорювалися протягом останніх 20 років, тема моралі в суспільстві, зокрема щодо того, як вона виховується у дітей та молоді, є, мабуть, найпоширенішою.²³ Поставимо собі таке запитання: чому погано йдуть справи з мораллю взагалі і моральним вихованням підростаючого покоління зокрема? Чіткої відповіді просто немає, але запитання здебільшого ставляться з метою ідентифікації, визначення, розгляду, пам'ятання про професійне життя та захисту вирішення проблеми. Роздумуючи про це, я буду використовувати та спиратися на літературу, про яку думав протягом багатьох

²¹ Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості: навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. С. 56.

²² Юрій М. Ф. Людина і світ. Київ: Дакор, 2006. С. 209.

²³ Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості : монографія / за ред. Н.В. Чепелевої. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. С. 119.

років. Перш за все, мені цікаво, як концептуалізуються концепції, пов'язані з моральним вихованням, або, точніше, з яких точок зору різні автори висловлюють власні погляди на ці процедури. Водночас я хотів би поглянути на це питання набагато ширше, починаючи з загальноєвропейської перспективи і не тільки в контексті педагогіки, але також беручи до уваги концепції соціології та психології, а також концепції самої педагогічної науки. Це дозволило б мені вийти за суто українські рамки. Оскільки педагогіка, на відміну, скажімо, від філософії, яка може дозволити собі лише теоретизування, є здебільшого прикладною наукою, яка виникає з реальних дій, ми візьмемо до уваги вивчення практики освіти.²⁴ Наша особлива сфера інтересів – це соціально-економічний і соціальний контекст, який сприяє прийняттю та поширенню нових моделей поведінки та допомагає породжувати конкретні концепції. Одним із типів суспільної та особистої свідомості є мораль, яка є набором вірувань, принципів, стандартів і суджень, які контролюють поведінку. Він ґрунтується на громадській думці, звичках, традиціях і переконаннях. Воно охоплює всі сторони суспільного життя, як керовані громадськими організаціями чи державою (політика, виробництво, соціальна сфера, сім'я тощо), так і не керовані (дружба, кохання, товаришування, повсякденне життя). Моральна практика – це сфера поведінки, стосунків і діяльності, орієнтована на найважливіші, загальнолюдські цінності, як індивідуальні, так і колективні.²⁵ Моральні відносини та моральна діяльність формують моральну практику. Своєрідним видом дії з предметно-змістовою чіткістю і рішучістю є моральна діяльність. Будь-яка дія має цінність, оскільки до неї застосовні моральні норми. Поєднання практичної діяльності з моральною свідомістю відоме як моральна діяльність. Моральна свідомість і моральна поведінка взаємозалежні

²⁴ Моралізація відбувається там, де людина погано усвідомлює себе та свої потреби. 2017 The Village Україна. URL: <https://www.village.com.ua/village/knowledge/podcast/311271-prostimi-slovami-s02e15> (дата звернення 06.11.2023)

²⁵ Моралізація, форма насильства. Психологія, філософія і роздуми про життя. Блог з філософії та психології. Статті про різні аспекти психології людини. 2023. URL: <https://ua.sainte-anastasie.org/articles/relaciones/la-moralizacin-una-forma-de-violencia.html> (дата звернення 06.11.2023)

одне від одного, взаємно породжують і зумовлюють існування одне одного. Моральна поведінка демонструється вчинками..²⁶

Людина встановлює специфічні стосунки з іншими індивідами за допомогою вчинків і фраз. Потім він вступає в те, що відомо як моральні відносини – соціальні взаємодії, або мережа відносин і взаємозалежності. Інакше кажучи, моральні зв'язки стосуються сукупності моральних стосунків, які індивіди формують під час моральної поведінки. Моральні стосунки змінюються залежно від предмета та мети моральної дії, а також вибору способу життя. Внутрішньою гранню моральних взаємодій, незалежно від їх змісту, є ставлення людини до суспільства. Зрештою, орієнтація на соціально корисні характеристики, такі як вірність і відданість, виникає навіть у найбільш особистих емоційних взаємодіях між близькими людьми²⁷. Безкорисливе бажання робити один одному добро. Таке ж основне ставлення з боку суспільства до особистості як до мети свого існування та зростання необхідне для того, щоб людина розглядала суспільне благо як найвищу цінність. Не всі соціальні зміни викликані людиною; радше суспільство є результатом людської взаємодії та передумовою для зростання та самореалізації особистості. основні цілі моралі. Побудова людини як всебічно реалізованої, всебічно розвиненої особистості є кінцевою метою діяльності суспільства. Головну роль у цьому відіграє мораль. Він ґрунтується на ідеї, що людина – це найцінніше, що є. роль регулювання. Ця роль в основному вважається основною, демонструючи, що відповідні потреби (приписи правил) становлять первинну суть моралі.²⁸ Вони є причиною того, що мораль виконує регулюючу функцію. балакучий. Дії людини можуть стати справді морально значущими лише в контексті міжособистісних стосунків і спілкування²⁹.

Ступінь моральної культури людини, яка проявляється в доброті, повазі до інших і співчутті, значною мірою впливає на зміст її спілкування. розумові

²⁶ Баган О. За моральність чи за безсилля? 2016-2023 «Універсум». URL: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2012/4/bahan.html> (дата звернення 06.11.2023)

²⁷ Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики : Словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 99.

²⁸ Цимбал О.Є. Антропологічні ідеї в християнській етиці XVII ст. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова: зб. наук. праць. Вип. 13 (26). К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. С. 66–73.

²⁹ Етика та естетика: навч. посібник / авт. кол.; під заг. ред. М.П. Гетьманчука. Львів: ЛьвДУВС, 2010. С. 198.

операції. Мораль відповідає за передачу людині початкових понять добра і зла, поваги та гідності та інших соціальних правил поведінки. Це також вчить людей дотримуватися цих цінностей. Виховна мета моралі. Завдяки моралі формуються уявлення людини про добро і зло, гідність, честь, справедливість. Це допомагає людині самовдосконалюватися та набувати практичних навичок, необхідних для життя та поведінки відповідно до суспільних норм. керівна мета морального кодексу³⁰.

Людина, яка володіє мораллю, не тільки краще поінформована про самі предмети, але й допомагає їм орієнтуватися у світі культурних цінностей і ставитися до них з повагою, віддаючи пріоритет вищим ідеалам, які відповідають їхнім потребам, інтересам та уподобанням. Взаємовідносини особистості з мораллю як універсальним регулятором людської поведінки служать різноманітним цілям, які залежать від контексту, життєдіяльності особистості, соціальних груп і суспільства. Цілі та способи виконання моралізаторства можуть бути різними. Воно може бути спрямоване на формування певних переконань і світоглядів, на спрямування і покращення особистості або на впровадження норм і принципів у соціальну діяльність. Інші шляхи впливу, включаючи ЗМІ, освіту, релігію та громадські організації, також можуть призвести до моралізування. Це може бути результатом активної роботи над собою або інших сил³¹.

З певної точки зору, моралізація може бути корисною, оскільки вона сприяє розвитку моральних принципів, чесності та кращих міжособистісних стосунків. Це може покращити соціальну згуртованість і підтримувати суспільну стабільність. Однак існує альтернативна точка зору, яка припускає, що моралізування не завжди може бути корисним. Це тому, що моральні стандарти та цінності можуть відрізнятися в різних культурах і спільнотах. Застосування однієї моральної системи може придушити інші й обмежити різноманітність і людську свободу. Моралізація може проявлятися різними

³⁰ Принципи морального життя / Пер. з пол. Андрія Шкраб'юка. Львів : Свічадо, 1996. С. 67-68.

³¹ Жан-Марі Обер. Моральне богослов'я / Пер. з італ. М. Любачівського. Львів : Стрім, 1997. С. 119.

способами та за допомогою низки методів впливу. Публічні виступи, написання статей, соціальні медіа, політичні кампанії, релігійний дискурс та інші форми спілкування можуть підпадати під цю категорію.³²

Ціль процесу моралізування може полягати в тому, щоб підвищити моральний статус суспільства або захистити певні моральні погляди, які вважаються законними або істинними. Але моралізаторство також може викликати критику, особливо коли воно докладає великих зусиль для захисту прав і особистих свобод інших.³³ Дуже важливо відокремити моралізаторство від морального виховання. Окрім виховання моральних принципів у особистості та виховання її моральної свідомості, моральне виховання також акцентує увагу на індивідуалізмі та свободі вибору над власними переконаннями. З іншого боку, намагаючись змусити людей зайняти певну моральну позицію, моралізаторство може бути більш упередженим і нав'язливим.³⁴

1.3. Вплив моралізації на людину та її сутність

Кожна культура має набір соціальних норм, які включають, серед іншого, стандарти поведінки, моралі, релігії та ділової етики. Соціальні норми, як правило, розуміють як систему соціальної орієнтації, з якою кожна людина народжується, до якої або пристосовується, або намагається якимось чином змінити. Соціальні стандарти відіграють важливу роль у духовній сфері та подальшому існуванні суспільства. У результаті їх інституціоналізації та розвитку міцних соціальних зв'язків функція цих соціальних регуляторів має бути переглянута³⁵. Це в першу чергу стосується цих цінних форм людського існування, які завжди мали великий вплив на розвиток цивілізації. Їхня

³² Блехшмідт Е. Збереження індивідуальності. Людина – особа від самого початку. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2003. С. 45.

³³ Дмитрик І.В. Вплив духовності на формування світогляду особистості: філософсько-правове дослідження. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2011. Випуск 3. С. 421-427.

³⁴ Василевська О. Про моралізаторство та боротьбу за моральність. Газета «День». №44, (2006) С. 3-4.

³⁵ Бойко І. Основи християнської моралі, Конспект лекцій, Львів: УКУ, 2006. С. 118.

взаємодія визначає стан правопорядку в державі, ступінь правової обізнаності мешканців тощо. Вивчення взаємозв'язку між мораллю та правом у соціальному контролі завжди матиме вирішальне значення, оскільки правова система є неефективною без урахування їх складних взаємозв'язків³⁶. Досягнення глибокого та гнучкого зв'язку між мораллю та правом необхідне для подолання конфліктів та напруженості між ними та побудови стабільної політичної та економічної системи, громадянського суспільства та верховенства права. Від вивчення зв'язку моралі і права залежить оптимізація процесів суспільного регулювання, які можуть стати вирішальною основою соціального і духовного відродження України. Культурне середовище жорстоко нищиться на цьому етапі еволюції суспільства, і це пов'язано зі зростанням злочинності, морального цинізму та наркоманії. Значно знизився духовний рівень суспільства, спотворено багато моральних принципів, відчужено багато людей.³⁷

Найгірші аспекти «масової» культури проникли в поп-музику, телебачення, музику та інші види мистецтва, засоби масової інформації, що є прямим наслідком розпаду духовності в суспільстві, що призвело до зневаги мораллю. Окремі шоу та фільми тепер регулярно демонструють насильство та жорстокість, що деформує моральну свідомість людей і збільшує злочинність, особливо серед молоді.³⁸

Метою моралі є духовне об'єднання суспільства. Моральна людина є прикладом незалежності людського духу та здатності приймати рішення, особливо в ситуаціях, коли діяти проти їхньої совісті є абсолютно необхідною. Моральна людина орієнтована на краще. Мова моралі – це звернення до сумління, яке має на меті пробудити в індивідах моральні якості, які потім стануть стандартами вільного вибору поведінки. Основними показниками моральності людини є легкість дій і свобода вибору. Часом можна розрізнити мораль і моральність: під мораллю розуміють стандарти свідомості, а під

³⁶ Малахов В. А. Етика: курс лекцій: навч. посіб. Київ: Либідь, 2001. С. 89.

³⁷ Марусяк М. Моральне богослов'я. Навчальний посібник для духовних навчальних закладів. Снятин: Прут, 2000. С. 89.

³⁸ Мовчан В. С. Етика. Навчальний посібник. Київ: Знання, 2007. С. 119.

мораллю – застосування цих норм у практичних діях людей у повсякденному житті. Моральні переконання не можна «здавати в оренду», оскільки показову етику легко виявити.³⁹

Етика, або мораль, – це теорія, яка розглядає моральні зобов'язання людини, моральні дилеми та моральні вибори, які стосуються всіх аспектів її життя, включаючи громадянську участь, стосунки з іншими країнами та релігіями, спілкування, роботу та сім'ю. Тому етика розглядається як «практична філософія». Протягом усього розвитку філософії та етики існує точка зору, яка стверджує, що моральні якості є вродженими в природі людини. Французьке Просвітництво, наприклад, вважало, що людина добра в своїй основі. І навпаки, деякі прихильники східної думки вважали, що людина є джерелом зла через її властивий поганий характер⁴⁰.

Дослідження розвитку моральної свідомості показали, що немає доказів на підтримку таких узагальнень. Моральні цінності не закладені в людині від народження. Вони формуються в сім'ї через поданий перед нею приклад, у соціальних взаємодіях, у навчанні та вихованні, а також у процесі спостереження за такими глобальними культурними пам'ятками, які дозволяють стати частиною вже досягнутого рівня моральної свідомості та сформувати власні моральні цінності шляхом самовиховання. Моралізація може мати великий і різноманітний вплив на людину та її сутність. Нижче наведено деякі потенційні аспекти наслідків моралізації: Розвиток моральних цінностей: моралізація може вплинути на світогляд людини, переконання та поведінку, яка допомагає людині набути моральних цінностей. Прикладом цього може бути прийняття загальноновизнаних моральних норм і розвиток почуття обов'язку перед іншими та суспільством. Зміна власних етичних переконань: моралізація може бути спрямована на те, щоб переконати когось у певній етичній думці, змінити його погляд на конкретну моральну проблему або вплинути на його поведінку, щоб вона відповідала певному моральному кодексу. Дотримання моральних

³⁹ Кендус О. Моральний ідеал людини у висвітленні українських мислителів першої половини XX ст. Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. 1999. Вип.1. С. 157-161.

⁴⁰ Кендус О. Проблема моральних якостей особистості в українській філософсько-етичній думці першої половини XX століття. Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. 2001. Вип.3. С.230-237.

принципів. Моралізацію можна використовувати для підтримки моральних стандартів та ідеалів, які цінує певна спільнота чи група осіб. Це може включати сприяння гуманності, справедливості, солідарності та іншим моральним принципам. Поступливість і вплив суспільства: моралізація має силу переконати когось підкоритися соціальному тиску та певним моральним стандартам або очікуванням свого оточення.⁴¹

Порушення особистої свободи: незважаючи на це, моралізаторство може зазіхати на свободу особи, обмежуючи її здатність до самовизначення та незалежного мислення. Те, що вважається етично добрим чи поганим, визначається набором цінностей, норм і принципів, відомих як мораль. Він ґрунтується на певних етичних концепціях, відображає моральні переконання та вчинки людей і відрізняється від людини до людини, а також від культури до культури. Ідеї справедливості, моралі, етики, солідарності, цілісності та інші моральні атрибути входять до категорії моралі. Його мета – забезпечити норми та рекомендації, які регулюють міжособистісні взаємодії, соціальну поведінку та інші аспекти повсякденного життя⁴². На наше сприйняття того, що є прийнятним і неприйнятним, впливає мораль. Вона може слугувати як основою для оцінки вчинків інших, так і внутрішнім компасом, який спрямовує наш вибір і поведінку. Багатогранне та динамічне поняття, мораль охоплює соціальні стандарти, релігійні та філософські переконання, етичні дослідження та культурні звичаї. Це може бути сформульовано як моральні настанови, стандарти поведінки, етичні правила або релігійні накази⁴³. Проте важливо пам'ятати, що мораль може змінюватися залежно від власних поглядів людини, культурного середовища та плину часу. В одній соціальній групі те, що вважається етично правильним, може викликати дискусію та розбіжності в іншій. Поява моралі пов'язана з доісторичними суспільствами, коли міжособистісні стосунки природно потребували регулювання. Звичай та

⁴¹ Огірко О. Формування духовно-морального світогляду засобами християнської етики. Вісник Львів, ін-ту внутр. справ. 1999. №3 (11).С. 45-51.

⁴² Моральне Богослов'я Католицької Церкви. Том 1 / пер. з фр. Володимира Стернюка. Львів: Стрім, 1996. С. 198.

⁴³ Кияк С. Християнська етика/ Святослав Кияк. Івано-Франківськ: Івано-Франківський Теологічно-Катехитичний Духовний Інститут, 2017. С. 109.

традиції поступово виникали внаслідок практики взаємних зв'язків людей у стародавній цивілізації, яка формувалася жорстокою боротьбою за виживання. яких слід неухильно дотримуватися.⁴⁴

Вроджений колективізм і первісний егалітаризм послужили основою для такого роду моралі. Через те, що він не міг задовольнити свої фундаментальні потреби – перш за все ті, які є природними – і самотійно перемогти багатьох своїх конкурентів, людина відчула свій нерозривний зв'язок із колективом. Лояльність, вірність своєму роду та племені, захист, допомога між союзниками, співчуття та милосердя вважалися загальновизнаними моральними нормами того часу. В ім'я їхнього роду проявились мужність, наполегливість, працьовитість. мужність і зневага до смерті⁴⁵. У ранніх суспільствах такі моральні почуття, як обов'язок і справедливість, встановлюються спільними зусиллями. Чеснота моралі, яка застосовувалася до кожного члена сім'ї та племені в цілому, демонструється відсутністю помітного майнового розрізнення в доісторичному суспільстві. Колективну силу сім'ї відчував кожен, навіть найслабший член, завдяки стандартам, яких широко дотримувалися. І тут вперше з'явилося таке моральне почуття, як гідність⁴⁶. Негативні моральні характеристики були присутні і в доісторичній культурі. Канібалізм і кровна помста – це звичаї первісних суспільств. Фанатизм, жорстокість і віроломство – приклади моральних норм, які виникли внаслідок суворих життєвих правил⁴⁷. Мораль стала одним із наріжних каменів, навколо яких будувався міфічний світогляд у доісторичній культурі. Вона заохочувала когось слідувати природному порядку і дотримуватися традицій і звичок навіть до того, що йому було заборонено показувати, ким він є насправді. Мораль просувається на новий рівень, коли людські зв'язки та суспільство продовжують розвиватися. Колективіст сімейних моральних відносин руйнується з поділом праці. Мораль, яка характеризується жадібністю, огидним

⁴⁴ Козовик І. Християнська етика. Івано-Франківськ: Вид-во ІФТА, 2018. С. 45.

⁴⁵ Лахно А. І. Християнська етика: навч. посіб. Київ: Видавництво Європейського університету, 2022. С. 78.

⁴⁶ Козиряцька С. А. Основи християнської етики і моралі : навчальний посібник для студентів III–VI курсів медичних факультетів. Запоріжжя: ЗДМУ, 2017. С. 34-36.

⁴⁷ Євтодюк А.В. Основи християнської етики і моралі. Конспект лекцій для студентів усіх напрямів денної форми навчання. Луцьк, 2011. С. 212.

бажанням насолоди, брудним егоїзмом і виправданим пограбуванням, займає його місце. Ця мораль сприяє таким діям, як вбивство, державна зрада, пограбування та зрада. Нова мораль стає незагальною, відкидає історичні практики та традиції та підтримує цінності, які підтримують несправедливість і соціальну нерівність замість того, щоб бути універсальними.⁴⁸

Нова мораль була не просто регресом у розвитку культурного світогляду. Новачки, вільні громадяни держави, не сприймали канібалізм і жорстокість, і ці звичаї засуджували. Протягом середньовіччя мораль справді асоціювалася з духовністю в її релігійній формі. Церква намагалася завоювати душі людей на додаток до отримання політичної влади через використання релігії. Мораль Середньовіччя була яскравим прикладом дволикості; хоча це була реклама християнської моралі з гуманістичним спрямуванням, справжні моральні стосунки були далекі від любові до ближнього.⁴⁹

Крім того, лицарські, дворянські кодекси честі відіграли великий благотворний вплив, вимагаючи від феодала демонстрації високих моральних рис, таких як чесність, справедливість, безкорисливість, тощо. На розвиток людської цивілізації істотно вплинула мораль епохи Відродження. Це було інтелектуальне зародження і відродження гуманістичного морального змісту. Ренесансна мораль пориває з обманом Середньовіччя, коли особистість усвідомлює справжню сутність свого буття і відчуває щедрість. Ця мораль підтримує абсолютну єдність слова і вчинку, тілесну і духовну досконалість людини, вічність добра і минуцність зла.⁵⁰

Офіційна мораль численних соціальних систем обіцяла царство розуму та справедливості, але насправді те, що виникло, було пануванням бідності, соціальних катастроф, хвороб і грошових мішків. Духовне виродження особистості поглинуло обіцяне «світле» і «багате» майбутнє. Лицемірство моралі ставало дедалі очевиднішим. З часом людина втратила моральний компас і бажання порівнювати свою поведінку з зразком. Натомість він почав

⁴⁸ Осипов А. Онтологія духовності. У 2 томах. Миколаїв, 2008. С. 189.

⁴⁹ Огірко О. Принципи морального життя. Львів, 1997. С. 98.

⁵⁰ Моралізація, форма насильства. Психологія, філософія і роздуми про життя. Блог з філософії та психології. Статті про різні аспекти психології людини. 2023. URL: <https://ua.sainte-anastasie.org/articles/relaciones/la-moralizacin-una-forma-de-violencia.html> (дата звернення 06.11.2023)

слідувати конкретним, помилково визначеним бажанням та інтересам⁵¹. Людство сьогодні відзначається більшою активністю та зростаючою цікавістю до майбутнього. Хоча б не через те, що перспектива ядерної війни майже зникла і людство окреслило шлях до співпраці, а не до конфлікту, страх людства перед майбутнім зник. Цей зсув можливий і відбудеться, коли гуманістично орієнтовані моральні концепції будуть реалізовані на практиці, коли нові моральні норми будуть розроблені на основі цих принципів і коли буде вироблено нову мораль.⁵²

Висновки до розділу

Отже, мораль має силу глибоко впливати на людей. Це основа, яка керує віруючими в їхніх думках, діях і виборі. Через свої вчення християнська мораль формує характер, формує етичну поведінку та надихає людей жити цілеспрямованим життям. Мораль впливає на характер людини. Він прищеплює такі чесноти, як любов, співчуття, смирення та чесність. Ці чесноти формують те, як люди взаємодіють з іншими та орієнтуються в складнощах життя. Любов і співчуття до інших людей виховують емпатію та доброту, виховують турботливу та уважну особистість. Смирення вчить людей цінувати інших і визнавати власні обмеження, сприяючи почуттю рівності та поваги. Чесність і порядність будують основу довіри та відповідальності у стосунках, формуючи характер особистості. Моралізація відноситься до процесу, за допомогою якого люди сприймають моральні цінності, засновані на вченні Ісуса Христа, і живуть ними. Це інтеграція цих цінностей в ідентичність людини, формування її переконань, поведінки та світогляду. моралізація формує особистий характер, керує прийняттям етичних рішень і надихає до соціальної відповідальності. Втілюючи ці чесноти, люди прагнуть жити життям, яке відображає вчення Христа, справляючи позитивний вплив на себе, інших і суспільство в цілому.

⁵¹ Письменний В.В. Морально-етичні аспекти оподаткування у християнському віровченні. Наука молода. 2015. №23. С. 73-79.

⁵² Життя у Христі. Моральна катехиза. Комісія у справах катехизації при патріаршій курії. Львів: УКУ, 200. С. 99.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ І ЗНАЧЕННЯ СПОВІДІ НА ЯКОСТІ ЛЮДИНИ

2.1. Формування людської особистості як вінець Божого створіння

Відповідно до східної церковної традиції, вчинки та поведінка людини, які демонструють, що вона є новим створінням і живе у Христі, важливіші за будь-яку мораль. Через Святу Тайну Хрещення людина переживає нове творіння, приймаючи небесний образ Ісуса Христа і стаючи нащадком Нового Адама. Животворчий Дух дається християнам Христом, який стає їх новим діючим життєдайним началом. (1 Кор. 15 : 45 і далі).⁵³

Людина стає частиною божественного життя через нове творіння, знайдене у Христі. Коли апостол Петро каже: «Ви стали учасниками Божої природи, уникнувши тління, яке через пожадливість поширилося в світі», він має на увазі це нове створіння християнського життя (2 Пет. 1:4). У цьому новому народженні «від води і Духа, досягаючи нового есхатологічного стану Богоподібності» людина, як Образ Божий і моральна істота, зберігається, розвивається і зростає у Христі за допомогою морально праведних діянь. «Життя у Христі» не стосується жодного місця або лише сфери людських зусиль⁵⁴. Це означає, що ми маємо доступ до участі в божественній природі завдяки нашій участі в людській природі Христа, яка стає можливою завдяки роботі Святого Духа всередині нас. Той, хто має такий тісний контакт з Особами Бога, отримує здатність контролювати себе та керувати своєю діяльністю подібно до кожної Особи Пресвятої Трійці..⁵⁵

⁵³ Катехизм Католицької Церкви. Синод Української Греко Католицької Церкви. Жовква: Місіонер, 2002. Пт. 671

⁵⁴ Шумра Л. Загальнолюдські моральні цінності як основа духовного виховання. Рідна школа. 2004. № 6. С. 28-30.

⁵⁵ Беланова Р. Стан духовного розвитку особистості на зламі віків. Рідна школа. 2001. №3. С. 29-33.

Подібно до того, як Христос був і вічним Богом, і справжньою і правдивою людиною, божественне життя починає проникати у внутрішню реальність повноцінного людського існування в момент прийняття Святої Тайни Хрещення. Тому силою Святого Духа ми живемо і діємо у Христі і стаємо активними, живими членами Його Тіла, Церкви. З одного боку, Христос живе і діє в нас через Святого Духа.⁵⁶ Життя у Христі означає думати, прагнути і діяти у Христі, як у Ньому, так і з Ним; в результаті людина отримує нові шанси та відновлює внутрішню силу. Основна ідея християнської моралі полягає в тому, що божественна істина, яка існує в кожній людині, може розвинути або згаснути за її власним вільним вибором. Або християнин помирає в цьому житті, тому що він відкинув Христа морально осудливими вчинками, або він розвивається в Христі як живий член Його Тіла і реалізує як людські, так і божественні здібності в собі у вигляді Христа.⁵⁷

Окрім повноти людського потенціалу, який він набув через природне народження, християнин, який зробив свій фундаментальний вибір, обрав Христа та з'єднався з Ним, також відповідає за Дар Святого Духа та загадкове життя в Благодаті, бо який він народився в Святих Тайнах Хрещення і Миропомазання. Окрім сповнення й повного розвитку всього багатства людської природи, християнин має моральний обов'язок дбати про божественне життя, набуто у Святій Тайні хрещення. Коли апостол Павло каже: «Живу вже не я, а Христос живе в мені», він має на увазі це. І тепер, коли я живий, мене підтримує моя довіра до Бога-Сина, який приніс Себе за мене з любові до мене (Гал. 2:20).⁵⁸ Оскільки християнин отримав від Бога більше, ніж людина, яка ще не знає Його, він несе більшу відповідальність як за дар життя в Бозі, так і за дар життя як створіння. Добрі вчинки християнина продовжують втілення Христа в тілі Його Церкви, за вченням святого Максима Сповідника. В результаті через дар усиновлення, отриманий від Отця у Святому Дусі, кожен,

⁵⁶ Бех І.Д. Моральний розвиток особистості. Рідна школа. 2004. №1. С. 16-19.

⁵⁷ Климишин О. І. Аксиологічний вимір автентичної природи людини з позиції християнської психології. Психологія особистості. 2019. Т. 10. № 1. С. 54-62.

⁵⁸ Савчин М. В. Духовний потенціал людини. Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпатського університету. 2001. С. 89-90.

хто охрестився в Христа, зодягнувся в Христа (пор. Гал. 3, 27) і продовжує втілювати Сина Божого у своєму власному житті.⁵⁹

Духовна та богословська спадщина святих Східної Церкви, особливо Максима Сповідника, показує, як перемінена людина у Христі починає відповідати Його способу життя. Таке боголюдське існування створеної іпостасі Микола Кавасила називає «життям у Христі». Результати такого життя, людські вчинки християнина, визначають, як людина розвивається до повноти свого іпостасного існування в спільноті Особи Пресвятої Трійці, нове життя «майбутнього віку». Метою існування людини та її вічного щастя поза простором і часом є сопричастя триєдиного життя. Християнин бере участь у діях, які мають вічне значення і є вираженням плодів вічного життя у повсякденному житті, попередньо отримавши на це шанс через Христа та дію Святого Духа.⁶⁰

Суцільність як Божого, так і людського буття з'єдналися в одній Іпостасі в Особі Ісуса Христа, який вперше відкрив таке Боголюдське життя. Окрім відкриття Бога людству, Христос також відкрив правду про Себе. Єдиний спосіб досягнути цілісності людського існування та Божий намір створити людину – через Христа. Бути повністю собою можливо лише тоді, коли людина живе в Бозі та з Богом⁶¹. Таким чином, Божественна Особа втіленого Христа розкрила справжню природу людини та її справжню свободу. Ідея про те, що внутрішня природа та спосіб існування християн мають стати образом і подобою божественного життя, є богословською основою християнської моралі⁶². Саме до нього має бути включене християнське життя, яке вимагає активної участі у Святому Дусі. Основа стандартів поведінки та настанов, які ефективно виражають християнську віру в соціальній, сімейній, політичній та

⁵⁹ Онищенко В. Д. Філософія духа і духовного пізнання: Християнсько-філософська хронологія. Львів: Логос. 1998. С. 112.

⁶⁰ Климишин, О. І. Психологія духовності особистості: християнсько-орієнтований підхід: монографія. Івано-Франківськ: Гостинець. 2010. С. 234.

⁶¹ Іщук Н. В. Проблема формування людської особистості в сучасній науковій і релігійній антропології. Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал / Голов. ред. Д. В. Яковлев; відпов. секретар І. В. Шамша; Міністерство освіти і науки України; Національний університет "Одеська юридична академія". Одеса, 2017. Вип. 15. С. 56-59.

⁶² Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха». Львів: Свічадо, 2011. Пт. 489.

інших сферах людського існування, закладена печаттю хрещення в житті новонаверненого до Христа. Вчинки християнина є свідченням його віри, яка час від часу вимагає справжньої хоробрості та героїзму. Християнин справді вчиняє акт відступництва, коли, хоч і визнає себе послідовником Христа, його дії суперечать цьому внутрішньому зв'язку з Ним.⁶³

Людина покликана віддзеркалювати Бога у своєму християнському житті, оскільки вона створена на Божий образ і подобу. Враховуючи те, що люди створені за образом Бога, вони повинні моторошно відображати існування Святої Трійці. Отже, християнська мораль є наслідуванням способу існування Пресвятої Трійці. Обов'язком кожного християнина є дедалі більше розкривати цей загадковий «образ» Божественного існування в повсякденному житті, щоб у міру дорослішання у Христі зростала подібність між своїм життям і Христовим.⁶⁴

2.2. Значення моральних якостей людини в християнському житті

Всеосяжна трансформаційна діяльність людини сучасної епохи та її безпосередні та віддалені згубні наслідки для суспільства матеріалізують обов'язок кожного зберігати природу та все її розмаїття та багатство на Землі. Проблеми морально-духовного аспекту всього людства і кожної окремої людини стають все більш актуальними у світлі останніх глобальних проявів тероризму, антицивілізаційних рухів у масштабах усього людського співтовариства, тенденцій дедалі суттєвішої поляризації між багаті та бідні в контексті розвитку процесів глобалізації.⁶⁵

За цих обставин процес соціалізації дитини обертається навколо визначення нею духовності як визначальної якості особистості, її духовних

⁶³ Семотюк О. П. Етика : конспект лекцій. Харків : УкрДАЗТ, 2013. 70 с.

⁶⁴ Климишин, О. Християнськоорієнтований підхід до формування особистості в умовах сучасного суспільства. Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія, 2009. №2 С. 205–212.

⁶⁵ Бех І. Д. Психологічні механізми сходження особистості до духовних цінностей. Педагогіка і психологія. 2011. № 2. С. 37–44..

пріоритетів і захисту набору моральних принципів, якими вона повинна керуватися в житті. Розвиток духовного світу людини є важливою і складною проблемою, яка потребує багатогранного і складного вирішення.⁶⁶

У сучасній Україні ідея духовності розуміється декількома способами, і існують різні теорії її розвитку, багато з яких суперечать одна одній. Прагнення допомогти дитині спонукає досліджувати спільний досвід між різними формами суспільної свідомості, брати участь у розмові та розглядати коріння духовності, яке можна знайти в багатстві людської історії, культури, науки, філософії та релігії. Християнські моральні норми стають дедалі популярнішими серед батьків, педагогів, політичних і культурних еліт протягом останніх десяти років, тому що вони універсальні, стабільні та не піддаються впливу політичного та ідеологічного контексту⁶⁷. Це свідчить про те, що сучасне українське суспільство поступово приходить до розуміння та сприйняття моральних засад християнських принципів, від яких воно цілеспрямовано відсторонювалося протягом багатьох років, а більшість людей навіть склало про них дуже несприятливу думку. Християнські моральні принципи, наріжний камінь гуманістичних цінностей, набувають все більшого значення в сучасному вихованні дітей і підлітків через гострий дефіцит ціннісних установок і орієнтацій⁶⁸. Отже, вкрай необхідно впроваджувати християнські цінності у процес виховання дітей і на їх основі закладати основні ідеї, цілі, напрямки, зміст, форми і прийоми розвитку духовності. Ці елементи, разом з іншими, сприятимуть зростанню та формуванню морально вищої особистості та майбутнього громадянина України. Незважаючи на те, що у філософській, психологічній та педагогічній літературі він не повністю описаний, термін «духовність» все частіше вживається..⁶⁹

У цьому сенсі під духовністю розуміють внутрішній світ людини, її самосвідомість і діяльність цієї самосвідомості, яка може бути спрямована на

⁶⁶ Бех І. Д. Життя особистості як шлях до духовної даліни. Педагогіка і психологія. 2010. № 3. С. 15–32.

⁶⁷ Колісник О. Духовний саморозвиток і духовне здоров'я особистості. Соц. психологія. 2011. № 4. С. 52–62.

⁶⁸ Осипов А. О. Феномен духовності (філософсько-антропологічний аспект). Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. зб. наук. пр. Нац. авіац. унт. Київ, 2008. № 2. С. 51-56.

⁶⁹ Там само.

інших людей і речі, на будь-яке явище її внутрішнього чи зовнішнього середовища. Складний психічний феномен, духовність визначається самоусвідомленням особистості, внутрішнім сприйняттям, присвоєнням культурної сфери, гуманізацією, зростанням у ній і визнанням її як своєї. Цей метод враховує духовну сферу як частину культурних явищ. У наші дні термін «культура» визначається виключно чотиризначним числом, але він охоплює різноманітні елементи, такі як наука, мистецтво, освіта, повсякденне життя, релігія, менталітет і матеріальний добробут, до яких підходять з точки зору світогляд, критерії та особиста перспектива.⁷⁰

Для нас цінності, тобто утворення, засновані на почуттях людей, є ключовими елементами цих компонентів, які складають систему. Ці емоції спрямовані на мету. Людина прагне до ідеалу. Цінності - це нормативні, оцінні аспекти речей, вони вказують на позитивне чи негативне значення кожного предмета. Через безліч людських бажань і почуттів виникли різні оцінки: те, що є дуже цінним для однієї людини, може мати невелику цінність або нічого не варте для іншої. Формально кажучи, цінності можна класифікувати як позитивні чи негативні, відносні чи абсолютні, суб'єктивні чи об'єктивні. Зміст стверджує, що предмети мають чіткі, логічні, художні, моральні тощо значення.⁷¹

Виходячи з такої ієрархії цінностей, морально-етичні установки мають абсолютний характер, універсальний зміст і виступають як основні категорії духовності. До моральних відносяться нормативні, такі як добро і зло, справедливість, прекрасне і потворне, про призначення людини, людські ідеали, норми, життєві принципи тощо. Вони є основою всіх вчинків і діяльності людини, мають моральне значення. і впливати на загальне суспільне життя.⁷²

⁷⁰Беспалов С. Духовність як формотворча складова особистості людини. Волин. благовісник. 2016. № 4. С. 13-21.

⁷¹Белей М. Д. Духовність особистості в контексті найбільш важливих психологічних умов та засобів її формування. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна : зб. наук. пр. Львів, держ. ун-т внутр. справ ; редкол.: М. 5 Й. Варій та ін.. Львів, 2011. Вип. 1. С. 19-31.

⁷²Беспалов С. Духовність як формотворча складова особистості людини. Волин. благовісник. 2016. № 4. С. 13-21.

Моральні цінності, ідеї, погляди та аксіоми є продуктом нашої історії та культури. Народився в I ст. нашої ери в Палестині в контексті розвитку християнства, вони пройшли століття еволюції разом з людством. Сформувалися основоположні християнські цінності, починаючи з перших релігійних текстів «Нового Завіту» та «Біблії»; це включало богословські чесноти, такі як віра, надія та милосердя, а також загальні чесноти, такі як розважливість, поміркованість, справедливість і стійкість (чесність, правдивість, вірність слову). Канони, або усталені моральні моделі, також є десятима християнськими заповідями.⁷³

Своїми основними принципами християнство послужило основою для синтезу моральних концепцій античності – істини, добра і краси – в Європі. Християнські постулати включали активне ставлення до світу, універсальність, незалежність від політичних та етнічних рамок, звернення до особистості як носія мирського обов'язку. Християнство впливало на культурні традиції та зберігало західноєвропейську культурну єдність, починаючи з Середньовіччя, зрештою вплинувши на решта земної кулі. Основою еволюції всієї культури, особливо музики, живопису та літератури, було прийняття християнських культурних ідеалів. Вони змішувалися з іншими конотаціями, які були пов'язані, такими як моральні норми певної групи людей, моральні звичаї та традиції та створення бажаного середовища стосунків між сім'єю, дітьми та батьками.⁷⁴

Християнські цінності в сучасну епоху еволюціонували від тісного зв'язку з християнством як релігією до розгляду як глобальних моральних принципів західної цивілізації або християнської цивілізації, яка набула абсолютного універсального характеру у своєму культурному вимірі. У наш час вони є невід'ємною складовою сучасної культури і, незалежно від світського (мирського) чи релігійного світогляду, якого дотримуються їхні носії, вони

⁷³ Барановська У. Категорія духовності та плюралізм її визначень. Історія релігій в Україні, 2014 р.: наук. щорічник / редкол.: М. Капраль та ін. Львів: 2014. Кн. 2. С. 63-68.

⁷⁴ Ярмусь С. Про сутність християнства і християнське життя. Християнство. Контекст світової історії та культури: Науковий збірник / Ред. кол. А. М. Колодний, П. І. Яроцький ін. Київ, Генезис, 2000. С. 22-26.

мають відчутний або помітний вплив на життя всіх людей і суспільства в цілому..⁷⁵

Як наслідок, християнські моральні принципи займають унікальне місце у процесі виховання дітей та молоді та сприяють створенню шляхів, засобів і процедур їх формування через їх довгостроковий, інтегрований і надситуативний характер. В основу концепції покладено передумову про те, що християнські моральні цінності є раціональною сферою, елементами гуманітарної культури, гуманістичними постулатами, зміст і сутність яких розкриваються шляхом виховного впливу на духовний світ дитини через чуттєву та емоційну сферу. формування духовності особистості на основі так інтерпретованих християнських цінностей, основою має бути еволюційний синергетичний підхід, який веде до розширеного й уточненого розуміння моралі, духовності, зрештою, розуміння й позитивного ставлення до єдності, різноманітності., і невичерпність світу. Цей підхід ґрунтується на ідеях історичного нелінійного розвитку цінностей та їх понятійного апарату через синтез та інтеграцію його компонентів (літератури, мистецтва, музики, живопису тощо)..⁷⁶

Християнство впливало на культурні традиції та зберігало західноєвропейську культурну єдність, починаючи з Середньовіччя, зрештою вплинуло на інші частини земної цивілізації. Основою еволюції всієї культури, особливо музики, живопису та літератури, було прийняття християнських культурних ідеалів. Вони змішувалися з іншими конотаціями, які були пов'язані, такими як моральні норми певної групи людей, моральні звичаї та традиції та створення бажаного середовища стосунків між сім'єю, дітьми та батьками. Важливим шляхом розкриття процесу формування духовності на основі християнських цінностей є синергетичний підхід, який, зрештою, є синтезом різних підходів. Це дозволяє розглянути широкий контекст ціннісних орієнтацій з різноманітними зв'язками між теоріями, підходами та явищами. Її

⁷⁵ Барановська У. Категорія духовності та плюралізм її визначень. Історія релігій в Україні, 2014 р.: наук. щорічник / редкол.: М. Капраль та ін. Львів: 2014. Кн. 2. С. 63-68.

⁷⁶ Чупрій Л. Релігійні цінності як основа розвитку духовності особистості. Українське релігієзнавство. 2000. Вип. 16. С. 34-46.

метою є осмислення навколишнього середовища і культури як складного, багатогранного, неоднорідного продукту (цінності), що є результатом взаємодії різноманітних предметів і явищ між собою як всередині, так і поза об'єктом.⁷⁷

Герменевтика, або «мистецтво розуміння», аналізу та пояснення текстів (включаючи художні, музичні та літературні тексти) стає надзвичайно важливою для нашого предмета, оскільки дозволяє нам розглядати досліджувані явища крізь призму історичної та культурної традиції всередині рамки еволюції національної та інтернаціональної культури.⁷⁸

Серед теорій, що пояснюють специфіку процесів, характерних для культури «епохи постмодерну», чільне місце займає медіалогія (Р. Дебре). Медіалогія вивчає перетворення концептів, знаків, образів і символів, які існують у культурі завдяки сучасним засобам масової інформації та комунікації, у матеріальну форму (текст, звук, зображення). Потрапивши у свідомість споживача, вони перетворюються на концепти, які влада змінювати соціальну структуру цивілізації. У цьому випадку ми обговорюємо зв'язок між діяльністю льоду та знаками, символами, думками та їх представленнями.⁷⁹

У світлі нашого питання від медіології вимагається розглядати розширення впливу мас-медіа та комунікації, а також залежати від них для формування основних культурних елементів, таких як мова, менталітет, міф, традиції, релігія, цінності та знання. Крім того, ці елементи мають вирішальне значення для формування здатності дитини до самостійного мислення та самоконтролю під час міжкультурної взаємодії.⁸⁰

Формувати духовний світ дитини необхідно методичним шляхом. Процес залучення дітей та молоді до цінностей для їх постійного розвитку та самовдосконалення передбачається цілісним, ієрархічним, взаємозалежним та

⁷⁷ Цінності християнської культури як фактор морально-етичного формування особистості. Зб. наук. ст. / За заг. ред. В.М. Оржевської. Київ: 2002. С. 89.

⁷⁸ Химич Н. Є. Християнські цінності у духовно-моральному вихованні студентів. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Психологія і педагогіка. 2012. Вип. 21. С. 171-178

⁷⁹ Пирог Г.В. Психологічні аспекти функціонування релігійних цінностей (християнський аспект). Українське релігієзнавство. 2006. № 39. С.93-102.

⁸⁰ Кулагіна Г. Релігія в сучасній Україні: роль, функції, значення для особистісного розвитку людини. Релігійна свобода: свобода релігії і національна ідентичність – світовий досвід та українські проблеми. Київ, 2002.С. 34-36;

відкритим. Також підкреслюється безперервність і безперервність, що стосується постійного ускладнення та диверсифікації змісту та напрямків розвитку моральних чеснот. Комплексність та інтегрованість – це взаємодія навчання і виховання, поєднання зусиль сім'ї, позашкільних закладів, дитячих об'єднань у навчально-виховному процесі.⁸¹

Діяльнісний підхід, згідно з яким новоутворення, в які дитина вкладає власні почуття і, головне, свою працю, свої успіхи, закріплюються в структурі особистості, неодмінно має слугувати основою морально-ціннісної парадигми в Формування дитячого мислення. Ідея також має коріння в культурі, припускаючи притаманну гармонію між духовністю та історією народу, мовою, звичками та традиціями, у тому числі релігійними.⁸²

Методи, згадані вище, стосуються того, як структурований процес розвитку моральних цінностей. Методологічною основою підходів до об'єкта педагогічної дії, яким є дитина, є гуманістична сутність і особистісна спрямованість усього навчально-виховного процесу. Це включає зосередження на християнських цінностях у універсальному вимірі та їхнє спрямування на людину, культуру, суспільство та дитинство. У такому підході найбільшою цінністю освіти є людина, дитина. Ціннісне ставлення до дитини виражається любов'ю до неї, прийняттям її унікальності та моральності, оцінкою дитинства як особливої пори в житті людини.⁸³

Необхідним кроком у формуванні духовності, що базується на християнських моральних цінностях, є утвердження моральних норм, які закріплені в моральній свідомості суспільства і людини як норми, принципи, ідеї, концепції тощо. Наступний етап полягає в тому, щоб усвідомити людину ці очікування та пов'язані з ними поняття, щоб вона могла регулювати та керувати своєю поведінкою, прив'язувати інших людей до моральних норм і оцінювати їхню поведінку. Це вирішується за допомогою морального

⁸¹ Бучма О. Вплив релігійного середовища на становлення релігійної духовності особи. Українське релігієзнавство. 2000. Вип.13. С. 13-26

⁸² Ярмусь С. Про сутність християнства і християнське життя. Християнство. Контекст світової історії та культури: Науковий збірник / Ред. кол. А. М. Колодний, П. І. Яроцький ін. Київ, Генезис, 2000. С. 22-26.

⁸³ Чупрій Л. Релігійні цінності як основа розвитку духовності особистості. Українське релігієзнавство. 2000. Вип.16.С. 34-46.

виховання, яке тягне за собою розвиток моральних переконань, схильностей, почуттів, розпорядків і стійких моральних якостей у окремих людей або моралі в цілому. Елементами, з яких складається мораль, є моральні відносини (моральна діяльність і моральна поведінка), моральні переконання і змістовні життєві орієнтації (ідеали, традиції, норми, категорії, принципи, заповіді, канони, кодекси).⁸⁴

Перший аспект моралі – це моральні почуття, або емоційна сторона духовної діяльності людини, яка визначає її внутрішній погляд і ставлення до інших людей, до себе, до суспільних явищ і суспільства в цілому. Їх визначальною рисою є категоризація цінностей на позитивно значущі, негативно значущі та нейтральні категорії, що включає вибір, зіткнення, позицію та прийняття рішень. Ці почуття включають любов, довіру, співчуття, емпатію, ревності, ненависть, гордість і так далі.⁸⁵

Моральні переконання, або глибоко вкорінені моральні думки та поняття (норми, принципи, стандарти), є наступним аспектом моралі, який, на думку людини, він повинен наслідувати. Людина з сильними моральними переконаннями здатна вчинити певну поведінку, знаючи, що це необхідно та доцільно. Моральна поведінка або дія, керована певними спонуканнями та підпорядкована принципам, нормам, канонам тощо, є ключовим аспектом моралі.⁸⁶

Нарешті, моральні взаємодії, які є частиною моралі, є результатом людської діяльності. Їх можна класифікувати за формою, змістом і зв'язками; основою моральних стосунків є також певна позиція, створена відповідно до стандартів, норм та інших настанов.

Цінності, моральні стандарти, принципи, ідеали, заповіді, канони тощо є наріжними каменями моралі. Оскільки моральні стандарти є неперехідними, вони зберігають спадкоємність моральних критеріїв упродовж історичних епох.

⁸⁴ Бех І. Д. Життя особистості як шлях до духовної даліни. Педагогіка і психологія. 2010. № 3. С. 15–32.

⁸⁵ Колісник О. Духовний саморозвиток і духовне здоров'я особистості. Соц. психологія. 2011. № 4. С. 52–62.

⁸⁶ Белей М. Д. Духовність особистості в контексті найбільш важливих психологічних умов та засобів її формування. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна : зб. наук. пр. Львів. держ. ун-т внутр. справ ; редкол.: М. 5 Й. Варій та ін.. Львів, 2011. Вип. 1. С. 19-31.

Це здебільшого стосується правил, які регулюють міжособистісні стосунки: не кради, не вбивай, допомагай один одному, шануй своє слово, говори правду, тощо.⁸⁷

Виокремлюємо такі категорії загально-християнських моральних цінностей: перша – цінність життя, краси, правди, свободи; друга – цінність чеснот (любов до ближнього, справедливість, мужність, правдивість, щирість, вірність, довіра, скромність, відданість); третя – це більш часткові моральні цінності (здатність ділитися своїм духовним багатством з іншими; любов, спрямована на ідеалізовану цінність іншої людини тощо). Можна далі розрізняти ці значення.⁸⁸

Доброта, уважність, чуйність, милосердя, толерантність, чесність, правдивість, справедливість, гідність і повага до інших належать до якостей, які вважаються чеснотами. До них також належать толерантність, шляхетність, вірність, мужність, щедрість, витривалість, гідність, щирість, жертвовність, скромність, мужність, співчуття, старанність і ощадливість. Їх відрізняє те, що кожна хороша цінність має негативний відповідник, який також є негативно значущим компонентом структури цінностей. Прикладами таких є толерантність проти нетерпимості, вірність проти зради, любов проти ненависті, ощадливість проти розкоші тощо.⁸⁹

Людина може вибирати з безлічі цінностей завдяки класифікації цінностей на сприятливі та негативно значущі категорії. Цей поділ також встановлює змістовний порядок діяльності та вчинків як для окремих осіб, так і для спільнот.⁹⁰

Красиві й сумні естетичні категорії, до яких належать ці якості, також є елементами моральних християнських ідеалів. Вони відіграють значну роль у тому, як організовуються та функціонують розумові цінності. Залучення дітей

⁸⁷ Осипов А. О. Феномен духовності (філософсько-антропологічний аспект). Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. зб. наук. пр. Нац. авіац. унт. Київ, 2008. № 2. С. 51-56..

⁸⁸ Бех І. Д. Життя особистості як шлях до духовної даліни. Педагогіка і психологія. 2010. № 3. С. 15–32.

⁸⁹ Химич Н. Є. Християнські цінності у духовно-моральному вихованні студентів. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Психологія і педагогіка. 2012. Вип. 21. С. 171-178

⁹⁰ Пирог Г.В. Психологічні аспекти функціонування релігійних цінностей (християнський аспект). Українське релігієзнавство. 2006. № 39. С.93-102.

до універсальних цінностей формує основу їхнього духовного світу та їхньої особистої моралі, яка служить їхнім основним життєвим орієнтиром і дозволяє їм організовувати реальність на основі критерії значущості.⁹¹

Комплексний підхід до цього процесу багато в чому визначає те, як формується духовність, заснована на християнських моральних ідеалах. Поліфонічність і багатоаспектність предмета, проблематика якого знаходиться в різних галузях знань, у різних сферах культури, у предметах, що викладаються в школах і позашкільних навчальних закладах, пояснює, чому інтеграція пропагується як основний засіб залучення дітей до християнських цінностей. . Отже, знання займає визначну позицію як засіб взаємодії з цінностями. Незалежно від середовища, в якому відбувається передача знань – центри позашкільного навчання, табори відпочинку, гуртки чи самоосвіта, – для досягнення мета свідомого засвоєння змісту. Тут більше, ніж у будь-якому шкільному середовищі, отримання та засвоєння інформації має бути мотивованим, інтимним та емоційним.⁹²

Емоції надзвичайно важливі, оскільки вони зароджуються виключно в чуттєвій сфері, проходять через людський розум і визначають, прийняти чи відкинути цінність. Неможливо змусити когось бути моральним; натомість ви повинні переконати їх і передати інформацію через їхні емоції, почуття, психіку та свідомість, щоб моральні принципи були засвоєні та стали частиною того, ким вони є.⁹³

Завдяки практиці, досвіду та різноманітній діяльності студенти закріплюють свої знання та емоції, або когнітивно-емоційну основу, пізнають і опановують красу духовного життя, яке ґрунтується на моральних принципах. Забезпечення духовного благополуччя дітей можливе лише шляхом залучення

⁹¹ Кулагіна Г. Релігія в сучасній Україні: роль, функції, значення для особистісного розвитку людини. Релігійна свобода: свобода релігії і національна ідентичність – світовий досвід та українські проблеми. Київ, 2002. С. 34-36;

⁹² Бучма О. Вплив релігійного середовища на становлення релігійної духовності особи. Українське релігієзнавство.- 2000. Вип.13. С. 13-26

⁹³ Ярмусь С. Про сутність християнства і християнське життя. Християнство. Контекст світової історії та культури: Науковий збірник / Ред. кол. А. М. Колодний, П. І. Яроцький ін. Київ, Генезис, 2000. С. 22-26.

їх до творчої діяльності, яка використовує їхні емоційні, інтелектуальні та фізичні здібності.⁹⁴

2.3. Історично-богословське формування таїнства Покаяння як духовної потреби в житті людини

Перед народженням Ісуса Христа ізраїльтяни відзначали великий День Спокути («Йом Хаккіпурім»). Це свято можна простежити до передісторії Таїнства Покаяння, після єгипетського віросповідання. Як у Книзі Чисел (29, 7–11), так і в Книзі Левіт (див. 16, 3–34; 23, 26–32; 25, 9) є ґрунтовне пояснення літургійних обрядів Дня Очищення⁹⁵. Щороку в сьомий місяць євреї відзначали свій День Спокути. У цей день кожен ізраїльтянин мав обов'язок відвідати святилище і взяти участь у священному зібранні. Першим кроком в обряді святині був санітарний: первосвященик купався у воді і заходив на подвір'я святині, одягнений у простий лляний одяг звичайного священика. Він торкнувся барана для цілопалення і трупа, призначеного для жертви за провини священиків, неподалік від входу в храм. Потім привели барана і двох козлів для всепалення народу. Після цього відбувалося жеребкування. У жертву Ягве та Азazelі приносили козлів.⁹⁶ Козел і бик були вбиті первосвящеником, який потім окропив їхньою кров'ю Ковчег Завіту. З усіх обрядових козлів вижила лише одна. За хвилину він мав зіграти особливу роль. Можливо, звідти пішла наша приказка про «цапа відпущення». Після того, як святилище було очищено, первосвященик доторкнувся до Азazеля обома руками, сповідав усі гріхи ізраїльтян над ним і вигнав його в пустелю. Зрештою для народу спалили козла, а тіла первосвященика та священиків спалили за містом. Це стало завершенням заходу. День Спокути був унікальним серед ізраїльських свят тим, що він був

⁹⁴ Ярмусь С. Про сутність християнства і християнське життя. Християнство. Контекст світової історії та культури: Науковий збірник / Ред. кол. А. М. Колодний, П. І. Яроцький ін. Київ, Генезис, 2000. С. 22-26.

⁹⁵ Тайна Примирення в Історії Спасіння. URL: <http://liturgia-rkc.org.ua/index.php/pokaiannia/55-vstup> (дата звернення: 27.08.2023).

⁹⁶ Сповідь – Таїнство Божого милосердя: Практичний посібник для сповідників та духовних наставників УГКЦ. Львів : Свічадо, 2020. С. 11.

подією покаяння. В інші похмурі дні святкування проходили весело та урочисто. Короткий піст дотримувався з вечора дев'ятого тищрі до вечора наступного дня на дотримання Дня Очищення⁹⁷. Смерть була покаранням за порушення цієї заповіді, а також за пропуск Шабату, дня відпочинку. У році був лише один піст, у день Покути. Однак це не було основним елементом очищення. Святилище, священики та населення можуть бути очищені кров'ю жертвних тварин. Ця здатність була дана крові лише тоді, коли нею окропили Ковчег Завіту в найсвятішому місці. Слід нагадати, що раз на рік, а саме на Йом Хаккіпурім, кров заносили до найсвятішого місця і окроплювали там Ковчег Завіту – не будь-який священик, а найвищий священик.⁹⁸

Словами «сповнився час, і наблизилося Царство Боже» (Мк. 1, 15) Ісус Христос починає оповідь Нового Завіту. Тоді він одразу дає наказ: «Покайтесь і віруйте в Євангеліє». Покаяння і встановлення Божого Царства тісно пов'язані. Єдиний шлях до Царства Божого – метаноя, або повна внутрішня трансформація особистості. Ця модифікація передбачає новий погляд на реальність. Людина, яка відчула любов Христа, змінює те, як вона раніше бачила, планувала та жила своїм життям. Покликання грішників до навернення є однією з головних причин приходу Ісуса на землю⁹⁹. За словами Христа, «прощаються гріхи й хула всім синам людським, хоч би як вони хулили» (Мк. 3, 28). Це прощення гарантоване. «...що тільки зв'яжете на землі, те буде зв'язане на небі, а що розв'яжете на землі, те розв'язане буде на небі» (Мт. 18, 18) – так Ісус передає свою владу Церкві прощати гріхи. Так само в Євангелії від Івана 20–23 сказано: «Кому гріхи простите, тому простяться, а кому залишите, на тому залишаються». Як наслідок, головним обов'язком апостолів і Вселенської Церкви протягом всієї історії було проголошувати покаяння як засіб спокутування гріхів: «Вони, вийшовши, проповідували покаяння» (Мк. 6, 12). Іноді ми маємо дуже упереджене зображення перших десятиліть

⁹⁷ Тайна Покаяння. URL: <https://svtr.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/%D0%A%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення: 09.08.2023).

⁹⁸ Мудрий С. Сповідь джерело ласки. Івано-Франківськ : Теологічно-Катехитичний Духовний Інститут, 1999. С. 12.

⁹⁹ Свята Тайна Покаяння. URL: <http://sophiaugcc.org.ua/svyata-tajna-pokayannya/> (дата звернення: 09.08.2023).

християнства, тобто часу після смерті апостолів, у яскравих рожевих тонах. між тим, серед християнської спільноти того часу були деякі надзвичайно великі гріхи, такі як пияцтво, гордіня та сексуальна аморальність¹⁰⁰. Коринфська громада навіть підняла повстання проти своїх законних правителів. Занадто суворо анонімний автор першої половини II століття «Друге послання Климента Римського до Коринтян» називає християнське суспільство «печерою вбивць». Але вихід із цього глухого кута є. Неслухняних коринтян слід змінити, за словами св. Климента Римського, папи римського з 921 по 1011 рр., який каже: «Погляньмо уважно на Кров Христа, даймо знати, наскільки вона дорогоцінна для Бога Отця». пожертвувавши заради нашого викуплення, дарував благодать покаяння кожному на планеті. Коли ми розглядаємо історію світу, ми можемо побачити, що Бог завжди пропонував людям можливість відвернутися від своїх гріхів і повернутися до Нього (Кор. 7, 4-5)..¹⁰¹ Подібне виправдання пропонує автор Другого послання: «Ми несемо покаяння, доки ми тут на землі. В руках гончаря ми глина. Якщо гончар щось ліпить, і воно ламається або втрачає форму в його руки, він мусить його знову виліпити, тому що як тільки він потрапив у вогонь, він не може його витягти. Тому, поки у нас є час, ми будемо каятися у наших гріхах, скоєних, коли ми були живі в цьому світі і звернемося до Господа за порятунком¹⁰². Бо ми не зможемо спокутувати свої гріхи чи сповідатися в них, коли ми підемо з цього життя» (2 Кор. 8, 1-3). Як можливо, щоб грішник виправився з Богом? Людина, яка переживає внутрішню трансформацію, повинна спочатку почати справжню покуту. Друге Послання посилається на це, кажучи: «Скорімося Богові Лікарю і запропонуємо йому відплату за гріхи, поки маємо час зцілитися. Яке? Щире покаяння від серця» (2 Кор. 9, 7-8).¹⁰³

Щоб отримати покуту, потрібно повністю визнати гріхи. Св. Іван звернувся до цього у своєму посланні: «Він правдивий і справедливий, щоб

¹⁰⁰ Свята Тайна Покаяння. URL: <http://sophiaugcc.org.ua/svyata-tajna-pokayannya/> (дата звернення: 09.08.2023).

¹⁰¹ Сповідь – Тайнство Божого милосердя: Практичний посібник для сповідників та духовних наставників УГКЦ. Львів : Свічадо, 2020. С. 21.

¹⁰² Мистецтво сповіді. Порадник / Збірка публікацій за ред. Ю. Августина. Львів : Скриня, 2014. С. 45.

¹⁰³ Бреславська-Кемінь С. Духовне здоров'я людини в контексті християнської моралі. Вісник Прикарпатського національного університету. Серія: Фізична культура. 2008. Вип. 8 С. 7–10.

простити наші гріхи й очистити нас від усякої неправди, якщо ми визнаємо свої гріхи (1 Івана 1:9). Виявлення гріхів проти Бога лише недостатньо; потрібно також зізнатися провини перед іншими під час літургійної спільноти. Про це недвозначно свідчить рукопис із Сирії кінця I століття, відомий як Дідахе, або Наука Дванадцяти Апостолів: «У зборі сповідай свої гріхи і ніколи не наближайся до них. молитва з нечистою совістю. Визнавши свої гріхи, зберіться в день Господній, переломіть хліб і подякуйте, щоб ваша жертва була чистою». Єпископ, якого супроводжують священики, є провідником спільноти. і бере участь у причащанні грішників. «Отож, ви, що породили бунт, підкоріться старшим і прийміть докір за покаяння, схиливши коліна ваших сердець», – пише святий Климент Римський до бунтівників у Коринті. Відмовтеся від пихатості й гордині свого язика й навчіться слухати. Через це вам краще залишатися маленькими в цьому світі і насолоджуватися своєю чудовою репутацією в Христовій кошарі, ніж занадто яскраво сяяти і втрачати надію (Кор. 5:1-7). Окрім покути та допомоги єпископа, існували додаткові позатаїнственні засоби спокутування гріхів.¹⁰⁴

До них належали піст, милостиня і молитва. Милостиня описується в *Didache* як «відкуплення гріхів» (4, 6). У Другому посланні до коринтян ми дізнаємося про три варіанти покаяння: «Любов покриває багато гріхів, тому милостиня є добрим вчинком як покаяння за гріхи; піст кращий від молитви, а милостиня краща від обох». Чисте сумління веде до молитви, яка рятує від смерті. «Радісну особистість, бездоганну в цих аспектах, милосердя позбавляє від гріхів» (16, 4). Пастир Єрма вплинув на практику християнського покаяння за межами Дідахе протягом перших років. Традиція стверджує, що автором цього трактату був брат Папи Пія I¹⁰⁵. Оскільки «Пастух» закликає грішників звернути зі своїх доріг до наближення кінця світу, він відноситься до категорії апокаліптичної літератури. Кожен грішник має право на покаяння. Обстоювання Гермою ідеї про те, що гріхи, вчинені після хрещення, мають

¹⁰⁴ Мистецтво сповіді. Порадник / Збірка публікацій за ред. Ю. Августина. Львів : Скриня, 2014. С. 55.

¹⁰⁵ Вуїв Н. Покаяння у твоєму житті / Парафіяльна газета. 14 липня 2007. № 14 (46). С. 7.

бути спокутовані лише один раз, досить характерне..¹⁰⁶ Оскільки автор Пастиря є перш за все вчителем і не базує свої рішення на богословських міркуваннях, він хоче застерегти християн від надто легкого гріха в хибній надії, що одного дня вони отримають прощення¹⁰⁷. Серед іншого, ідея одноразового покаяння могла сприяти високим моральним нормам перших християн. Єрма має суворі правила, які застосовуються до людей, які вчинили перелюб або проявили зарозумілість. Однак грішники мають можливість знову увійти до Церкви після виконання необхідної покути. Стосовно одноразової покути Тертуліан, церковний письменник, який жив приблизно у 220 р., дотримувався подібної думки. У Таїнстві Хрещення вірні, за словами Тертуліана, вперше пережили Боже прощення. Дар, який був даний, втрачається внаслідок гріха¹⁰⁸. Ще більшою чеснотою, ніж перший дар благодаті після хрещення, є повернення благодаті через покаяння. Тертуліан стверджує, що покута ніколи не повинна повторюватися, оскільки злочинець-рецидивіст вказує на те, що він не гідний Божої любові та має внутрішню силу духу, необхідну для справжнього прийняття прощення. Стосовно особливої покути описаний вище письменник посилається на «невтомне самоперевірку». Це має бути зроблено не лише на внутрішньому рівні, але й усно визнано та підтверджено екзомологезою, або визнанням гріхів. Екзомологеза охоплює різноманітні практики, такі як благання про заступництво тих, хто пережив страждання за Христа, падіння до ніг священників, покривання волосся, молитва, лежачи на хресті тощо. Тертуліан прийняв позицію монтанізму та став ригористом починаючи з 206 р.¹⁰⁹ Наприкінці свого життя він розрізняє «важкі», «смертельні», «серйозні» та «головні» злочини, які є неприпустимими, і «дрібні», «легкі» гріхи, які Церква може відпустити. Перелюбники, інцестуальні пари, вбивці можуть публічно спокутувати свої провини в надії отримати прощення від Бога, але вони не

¹⁰⁶ Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха». Львів : Свічадо, 2011. Пт 228.

¹⁰⁷ Балога П. Таїнство Покаяння: біблійні основи / Блог о. Петра Балога О.Р. URL: https://risu.ua/tajinstvo-pokayannya-biblijni-osnovi_n107885 (дата звернення: 01.10.2023).

¹⁰⁸ Балога П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балога О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.10.2023).

¹⁰⁹ Історична довідка про Тайну Сповіді. URL: <https://storinka.at/blogy/viden-duhovnyj/istorychna-dovidka-pro-tajnu-sprovidi/> (дата звернення: 23.09.2023).

можуть бути членами церкви¹¹⁰. У результаті Тертуліан порвав з Церквою, яка ніколи не сприймала подібні ідеї, а також свою попередню теологію. У середині III століття питання покаяння набуває нового відтінку на тлі гонінь на християн, які почалися у 250 році за велінням римського кесаря Деція. Існував помітний контраст між суворою позицією новаціанської секти та більш м'якими поглядами папи Корнелія (251-253 рр.) і св. Кипріяна (єпископ Карфагена з 248 по 258) щодо відступників під час гонінь. Св. Кипріан був непохитний у відході від суворості новаціанців, а також проти надто поблажливого поводження з відступниками, наполягаючи на тому, щоб вони здійснювали належну публічну покуту¹¹¹. У 251 р. синоди в Карфагені та Римі вирішили, що християни, які публічно занесені до списку либеллатів (тих, хто підкорявся наказам Цезаря), можуть виконувати покаяння, і що після того, як вони закінчать, вони будуть прийняті назад до Церкви. Лише особи, які принесли себе в жертву перед статуєю, що представляє язичницьке божество, можуть отримати прощення, якщо вони були на межі смерті. За словами св. Кипріяна, супутнє покаяння може відбутися перед примиренням. Священники встановлюють термін покаяння і слідкують за його правильним виконанням. Єпископ і пресвітери поклали руки і промовили молитви для завершення акту єднання. Окрім сакраментальної покути, яка дозволена лише раз у житті, святий Кипріан знав і дуже заохочував приватну позасакраментальну покуту, яка очищає легкі гріхи. Ці практики включають піст, милостиню та молитву, зокрема. Згідно з Євангелієм, Ісус сказав деяким: «Вам прощено гріхи». (Лк 7, 48; Мр. 2, 5)¹¹².

Канонічна покута відноситься до десятиліть, що відбулися після св. Кипріяна, а саме до четвертого та п'ятого століть. Це визначення впливає з того, що канони, або декрети та розпорядження папи, а також рішення соборів і синодів регулювали норми покаяння. У цей час Церква діє у вільному та

¹¹⁰ Іванів М. Ріки Води Живої. Проповіді про Святі Тайни. Прудентопіль : В-во оо. Василян, 1976. С. 78.

¹¹¹ Балога П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балога О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.10.2023).

¹¹² Балога П. Таїнство Покаяння: біблійні основи / Блог о. Петра Балога О.Р. URL: https://risu.ua/tajinstvo-pokayannya-bibliyni-osnovi_n107885 (дата звернення: 01.10.2023).

необмеженому середовищі. Він розширюється чисельно, що зазвичай не співвідноситься з якісним зростанням. Тільки серйозні провини в цей час вимагають публічної церковної покути¹¹³. За словами святого Августина (пом. 430), серйозні порушення Десяти Божих Заповідей підлягають потребі публічного покаяння. Проте легкі гріхи – щоденні провини, спричинені слабкістю та недосвідченістю – можна спокутувати постом, молитвою та добрими вчинками; вони не вимагають публічної покути. Автори тієї епохи підтримують ідею про те, що покута не повинна повторюватися, як це стверджували Герма і Тертуліан. Про святе хрещення святий Амвросій стверджує: «Тільки одна публічна покута, як і одне хрещення». Покута, за словами св. Єроніма, є «другим рятівним кругом для розбитого корабля» (першим є хрещення). «Ліки, які стали звичним явищем, стають марними для хворих; навпаки, вони будуть тим кориснішими для здоров'я, чим серйозніше ми до них ставимось», – каже святий Августин, пояснюючи значення ідеї самотньої покути.»¹¹⁴. Першим актом канонічного покаяння розкаяного грішника є визнання своїх провин перед єпископом або пресвітером, який є лідером громади. зберігається під секретом¹¹⁵. «Щодо покаяння, якого вимагають вірні, то немає необхідності публічно читати перелік їхніх гріхів, оскільки буде достатньо, коли вони виявлять стан свого сумління своїм єпископам в особистій усній сповіді», – пише св. Лев Великий в посланні до єпископів Кампанії в 459 р.¹¹⁶. Публічне визнання провини вважалося лише тим, що порушник прийняв рішення самотійно. Його прийняли в ексклюзивну організацію, відому як «стан покаянних» (*ordo poenitentium*), після того як він визнав свою провину перед лідерами. Вхід до *ordo poenitentium* надавався або як особистий вибір порушника, або як покарання, пов'язане з відлученням від

¹¹³ Балога П. Тайнство Покаяння: біблійні основи / Блог о. Петра Балога О.Р. URL: https://risu.ua/tajinstvo-rokayannya-biblijni-osnovi_n107885 (дата звернення: 01.10.2023).

¹¹⁴ Історична довідка про Тайну Сповіді. URL: <https://storinka.at/blogy/viden-duhovnyj/istorychna-dovidka-pro-tajnu-sprovidi/> (дата звернення: 23.09.2023).

¹¹⁵ Мистецтво сповіді. Порадник / Збірка публікацій за ред. Ю. Августина. Львів : Скриня, 2014. С. 17.

¹¹⁶ Лігуорі А. Велич і обов'язки священника / Пер. з італ. М. Шудла. Львів : Добра книжка, 2003. С. 65

церкви у випадках публічного порушення¹¹⁷. Цей точний вхід до «стану грішників» описаний в одному з канонів Галілейського синоду в Агді 506 р.: «Ті, хто кається, коли просять покаяння, нехай, згідно з універсальним принципом, отримають покладання рук єпископа і постриг». Нехай їх відпустять і не дозволять повертатися, доки вони не виконають необхідної покути, якщо вони відмовляться підстригти волосся та переодягнутися¹¹⁸. Особи, які розкалися, повинні були утримуватися від споживання м'яса, обмежень у сні, співжиття у шлюбі, військової служби та публічних появ. Ідеї того часу стверджували, що головною метою публічної покути було надання грішникам допомоги з боку Церкви в процесі зовнішньої трансформації, а не просто їх приниження. Щороку перед Великоднем відбувалося примирення між Богом і Церквою. У Римі Великий четвер служив Днем спокути. Лекція єпископа, покладання рук на кожного пенітента та молитва про прощення гріхів були частиною обряду примирення¹¹⁹. Забороняється особам, які приєдналися та відбули покаяння, брати участь у будь-якій громадській чи релігійній діяльності, включно з військовою службою. Їм також слід утримуватися від одруження або навіть спільного життя. Коротше кажучи, вони повинні вести принижений спосіб життя, як ченці. Непоко́ра цим директивам сприймалася як повернення до минулих провин і несла в собі небезпеку постійного виключення з громади.¹²⁰ Сама дисципліна поступово погіршується через те, наскільки жорсткі правила. Люди, які боялися того, що буде, якщо вони покалялися, відкладали примирення до глибокої старості і сприймали це як спосіб готуватися до смерті. «Я служу в армії, маю жінку, як я можу чинити покуту?» Це протест, зроблений кимось проти такої суворой покути, за словами святого Цезаря Арльського¹²¹. З цієї причини, коли синоди накладають покуту на молодих чи одружених осіб, вони виявляють надзвичайну передбачливість.

¹¹⁷ Мудрий С. Сповідь джерело ласки. Івано-Франківськ : Теологічно-Катехитичний Духовний Інститут, 1999. С. 67.

¹¹⁸ Мистецтво сповіді. Порадник / Збірка публікацій за ред. Ю. Августина. Львів : Скриня, 2014. С. 99.

¹¹⁹ Свята Тайна Покаяння. URL: <http://sophiaugcc.org.ua/svyata-tajna-pokayannya/> (дата звернення: 09.08.2023).

¹²⁰ Дутчак Р. Святе таїнство Покаяння: Деякі історичні та канонічні аспекти. Метрон. Ч. 4 Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2006. С. 101-123.

¹²¹ Там само.

У цьому випадку «стан покутого» зводився до об'єднання людей похилого віку, які або були поза віком ризику вчинення вищезгаданих злочинів, або могли легко винести повний тягар наслідків свого стану навіть після покути. Наприкінці шостого століття виникла дивна обставина, за якої молоді та одружені, які були групами, які найбільше потребували покаяння, більше не могли цього досягти. У перші століття чернецтво і так зване «навернення» (*conversio*) були двома шляхами встановлення стосунків із Церквою, крім канонічної покути. Навіть ті, хто вчинив серйозні провини, були звільнені від необхідності публічного покаяння і мали право причащатися при вході в монастир. Ті, хто пообіцяв навмисне умертвіння і повну чистоту, продовжуючи жити в світській державі, отримували таке ж ставлення. Крім того, від «навернених» не вимагалось публічно каятися.¹²²

Розумова потреба людини спонукає її зізнаватися. І сучасний хіпі, і стародавній єгиптянин мають вроджене бажання звільнитися від провини. Можливо, це не буде щоразу сповідь. Роль сповідників намагалися взяти на себе психоаналітики школи Фрейда. Згадали найбільших злочинців в історії, які "зізналися", записавши свої зізнання. Напевно, багато хто не помічає релігійних уподобань Ейхмана, але він почувався змушеним поділитися з кимось тим, що його непокоїло і не давало йому добре відпочити. Цей військовий злочинець пішов проти природної схильності захистити власну шкіру, зізнавшись у фільмі в подробицях своїх звірств. Його інтелекту було достатньо, щоб передбачити, що скомпрометовані зізнання можуть опинитися в чужих руках. Ейхман зізнався у записі, незважаючи на своє прагнення до самозбереження. У ньому був якийсь інстинкт, який переміг це. Такі вчинки були задокументовані в історії кілька разів. Син Людський, Ісус Христос, встановив таїнство Покаяння і послав його своїй Церкві, виходячи з фундаментальної потреби зізнатися в проступках і шукати духовного очищення. Тому священники «успадковували» основний матеріал, а не створювали щось нове. Та все ж вдалося створити... пристойне церковне убрання, як-от сповідальню та інші допоміжні речі. Заради

¹²² Іванів М. Ріки Води Живої. Проповіді про Святі Тайни. Прудентопіль : В-во оо. Василян, 1976. С. 67-68.

історичної справедливості слід визнати, що кілька членів духовенства намагалися перешкодити Божим людям сповідатися. Згадуємо поняття єдиної, одноразової сповіді.¹²³

Ми також нагадаємо, що ця ідея була забута перед щоденним життям, навіть з найкращими намірами. Швидше, ми повинні зосередитись на іншій події з перших років християнства, про яку вже йшлося. Я маю на увазі практику відкладення прощення провин до моменту повного зізнання. Можливо, сьогоднішній процес спокутування грішників надто швидкий, надто простий чи надто зручний? Можливо, перед цим було б корисно встановити кінцевий термін духовного розвитку пенітента до відпущення гріхів, виходячи з минулого досвіду? У проміжку між сповіддю та відпущенням гріхів можна загладити провину¹²⁴. Сучасний загнаний і збитий каяник часто забуває, що спокута необхідна за гріхи. Часто: «Я забув» або «Я не маю часу». Зовсім інша людина могла б прийти за прощенням гріхів, якби вона була кимось, хто, як в результаті покаяння отримав величезну кількість прощення, наприклад, хтось, у кого були нестерпні, надокучливі сусіди по кімнаті.¹²⁵ Такий пенітент мав би можливість повною мірою оцінити значення Христового прощення. У ці дні сповідник іноді здається, що прощає гріхи надто «поспішно», не враховуючи, чи виконає грішник обов'язки покаяння, щоб виправити речі, чи, можливо, він перегляне ту саму нечисту проблему на наступній сповіді. через кілька днів. Питання було неправильно вирішено під час першого зізнання, і воно було навіть нерозв'язним за тих обставин¹²⁶. Найважливішим моментом є те, що існував би шанс на «експериментальний» доказ того, що пенітент справді намагається змінитися на краще, якби між визнанням гріхів і їх прощенням пройшов певний період часу. Звичайно, є недоліки підхід «тимчасового стримування» до примирення. Швидше за все, ви не можете використовувати

¹²³ Дутчак Р. Святе таїнство Покаяння: Деякі історичні та канонічні аспекти. Метрон. Ч. 4 Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2006. С. 101-123.

¹²⁴ Історична довідка про Тайну Сповіді. URL: <https://storinka.at/blogy/viden-duhovnyj/istorychna-dovidka-pro-tajnu-spovidi/> (дата звернення: 23.09.2023).

¹²⁵ Балога П. Таїнство Покаяння: біблійні основи / Блог о. Петра Балога О.Р. URL: https://risu.ua/tajinstvo-rokayannya-bibliyni-osnovi_n107885 (дата звернення: 01.10.2023).

¹²⁶ Мистецтво сповіді. Порадник / Збірка публікацій за ред. Ю. Августина. Львів : Скриня, 2014. С. 156.

його в кожній ситуації¹²⁷. Перед відпущенням гріхів необхідно ретельно розглянути стан пенітента та об'єктивні обставини, щоб визначити відповідний період для покаяння. Наразі це лише пропозиція, яку слід обговорити далі. Але те, що можна умовно назвати процедурою випробування, має бути додано до Таїнства Покаяння. Христос знав про цей підхід, популярний у сучасній школі.

2.4. Сакраментальне значення сповіді в духовному самовдосконаленні людини

Сучасне існування нормальної людини позначене постійним накопиченням ідей, почуттів і дій – не обов'язково сприятливих – які тісно переплітаються з матеріальною та духовною сферами. ідеї, почуття та поведінка, які не обов'язково є конструктивними. Вони викликають у людини емоційне виснаження та «вигорання», а сповідь стає одним із найважливіших кроків до духовного очищення та розвитку особистості.¹²⁸

Оскільки воно таїнственно виконує запрошення Христа до навернення – повернення до Отця, від Якого людина відчужилася через гріх, – воно відоме як Таїнство Навернення (пор. Мк 1,15; Лк 15,18). Оскільки воно освячує особистий і спільний рух до навернення, покаяння та заспокоєння християнина, який згрішив, воно відоме як Таїнство Покаяння. Оскільки визнання гріхів перед священником є необхідною складовою цього таїнства, воно відоме як Таїнство Сповіді. У своєму найбільш справжньому сенсі це слово також стосується «сповіді», визнання та піднесення Божої святості та Його милосердя до грішного людства. Причина, чому його називають Таїнством прощення, полягає в тому, що Бог дарує «прощення і мир» пенітентам через відпущення гріхів священником¹²⁹. Таїнство Примирення – це його назва. Тому що пропонує

¹²⁷ Лігуорі А. Велич і обов'язки священника / Пер. з італ. М. Шудла. Львів : Добра книжка, 2003. С. 67.

¹²⁸ Попелястий, В. Богослов'я святого таїнства покаяння: східний православний погляд (друга половина XVI – перша половина XVII століть) Наукові записки УКУ. 2015.Ч. 5 : Богослов'я, вип. 2. С. 224-258.

¹²⁹ Цісар О. Сакраментальне значення сповіді в духовному самовдосконаленні людини. Історія релігій в Україні: Науковий щорічник 2018. Вип. 28. Частина IV. С. 350-364.

любов Божого примирення до грішника: «Примиріться з Богом!» Кор. 5, 20. Той, хто втілює Божу всепрощаючу любов, готовий відповісти, коли Господь каже: «Іди, помирися з братом своїм» (Мт. 5, 24). Причина порядку Таїнства Примирення і Хрещення така: «Ви виправдані, освячені й очищені Ім'ям Ісуса Христа й Духом Бога нашого» (пор. 1 Кор. 6, 11). Міра, до якої гріх повинен бути включений для того, хто «зодягнувся в Христа» (Гал. 3, 27), вимагає від нас усвідомлення величі дару від Бога, який ми отримуємо в таїнствах християнського втаємничення.¹³⁰ За словами святого апостола Івана, «правди немає в нас, і коли ми говоримо, що не маємо гріха, то обманюємо самих себе» (1 Івана 1:8). Крім того, сам Господь дав нам мистецтво молитви: «І прости нам наші гріхи» (Лк. 11, 4), встановлюючи зв'язок між нашою здатністю прощати один одному та Божим прощенням наших провин. Ми стали «святими й непорочними перед Ним» (Ефесянам 1, 4) через навернення до Христа, нове народження через хрещення, дар чистого Духа, а також Тіла і Крові Христа, споживаних у їжі. Церква, Наречена Христа, також була створена «без плями, чи зморшки, чи чогось подібного» (Еф. 5, 27)¹³¹. Схильність до гріха, яку традиція називає хіттю і яка залишається в охрещених, не була усунена нове життя, отримане через християнську ініціацію, і в результаті, за допомогою Христової благодаті, вони загартувалися в боротьбі християнського життя. Господь постійно запрошує нас прагнути до праведності та вічного життя, що є суть цієї боротьби¹³².

Гріхи може пробачити лише Бог (Марка 2:7). Будучи Сином Божим, Ісус використовує Свою божественну владу, щоб проголосити: «Сину, прощаються твої гріхи» (Мк. 2:5; Лк. 7, 48), і заявляє про Себе: «Син Людський має владу на землі прощати». гріхи» (Мк 2,10). Крім того, Він дає людям цю можливість силою Свого божественного авторитету, щоб вони могли діяти від Його імені (пор. Ів. 20, 21-23). Христос бажав, щоб уся Церква – яку Він здобув для нас

¹³⁰ Теофан Затворник. Про покаєння, причастя святих Христових таїнств і виправлення життя. Львів: Свічадо, 2006. С. 79.

¹³¹ Цісар О. Сакраментальне значення сповіді в духовному самовдосконаленні людини. Історія релігій в Україні: Науковий щорічник 2018. Вип. 28. Частина IV. С. 350-364.

¹³² Кривенко Ю. В. Щодо питання "таємниці сповіді" Часопис цивілістики. 2014. Вип. 16. С. 39-43.

через купівлю Своєї Крові – служила символом і знаряддям примирення та прощення через молитву, життя та дії. Але Він дав апостольське служіння, яке має на меті «служіння примирення» – влада прощати гріхи (2 Кор. 5, 18). «Сам Бог» взиває і молиться через апостола, посланого «від імені Христа»: «Примиріться з Богом!» (Кор. 5, 20)¹³³

Крім прощення гріхів, Ісус продемонстрував результати свого публічного служіння, повернувши розкаяних грішників назад в лоно народу Божого, з якого вони раніше відділилися і навіть були вигнані через свої провини. Безпомилковим доказом цього є запрошення Ісуса грішникам їсти за Його столом і Його власне сидіння там. Це вражаючий жест, який втілює як Боже прощення, так і повернення Бога до лона Божої людини (пор. Лк. 19, 9). Апостоли отримують здатність виправляти гріхи між грішниками та Церквою, коли Господь дає їм участь у своїй власній владі прощати гріхи. «Я дам тобі ключі Царства Небесного; і що ти зв'яжеш на землі, те буде зв'язане на небі; а що розв'яжеш на землі, те розв'язане буде на небі» (Мт. 16, 19) – один із конкретних способів, як Христос виражає церковний вимір їхнього призначення¹³⁴. «Колегії апостолів, з'єднаних з їхнім Головою, було дано те саме повноваження зв'язувати й розв'язувати, дане Петру» (Мт. 18, 18; 28, 16–20)¹³⁵ Значення термінів «зв'язувати» та «розв'язувати» такі: будь-хто, кого ви виключаєте з ваших взаємодій, також буде вигнаний із ваших взаємодій з Богом; будь-хто, кого ви знову запросите у вашу спільноту також буде прийнятий Богом. Примирення з Богом і Церква нерозривно пов'язані.

Покаяння є успішним лише тоді, коли воно повертає нас до Божої благодаті та створює зв'язок з Ним. Отже, примирення з Богом є метою і результатом цього таїнства. «Приходить відчуття миру та душевного спокою, що супроводжується глибокою духовною втіхою» чекає на тих, хто приймає покаяння. з пораненим серцем і побожністю. Справді, Таїнство примирення з

¹³³ Скворнек А. Й. Історія покаяння як ключ до розуміння Таїнства Прощення / ред. Августин Ю. перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014. С. 65-78.

¹³⁴ Груца В. Святе таїнство покаяння у світлі Христового Воскресіння / перекл. з нім. Конкевич О. Львів 2013. С. 89.

¹³⁵ Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації. Львів.: Монастир Монахів Студійського Уставу. Видавничий відділ “Свічадо”, 1996. С. 445.

Богом має наслідком справжнє «духовне воскресіння», відновлюючи благословення та гідність Божих дітей, найціннішою з яких є дружба з Богом (пор. Лк. 15, 32).¹³⁶ Цим Таїнством Церква примиряється. Гріх руйнує солідарність між братами чи сестрами. Його виправляє або відновлює Таїнство Покаяння. Таким чином, воно зцілює особу, яка знову приймається в сопричастя Церкви, і оживляє Церкву, яка була зранена гріхом одного з її членів (пор. 1 Кор. 12, 26).¹³⁷ Взаємообмін духовними благами між усіма живими членами Тіла Христового, які мандрують земною дорогою або перебувають на небесній батьківщині, також підтримує грішника, який зміцнюється або відновлюється в сопричасті святих¹³⁸. Важливо мати на увазі, що додаткові примирення, які виправляють інші розриви, викликані гріхом, впливають із примирення з Богом. Отримавши прощення, пенітент знаходить мир із собою глибоко всередині, знову відкриваючи внутрішню правду. Він також укладає мир із Церквою, своїми братами, яких він раніше образив і образив, і з усім створінням. Грішник у певному сенсі вже очікує суду, який він чекає наприкінці свого земного життя, коли він віддає себе в цьому таїнстві Божий милосердний суд. Ми маємо вибір між життям і смертю прямо зараз у цьому житті, і єдиний спосіб приєднатися до Царства, від якого тяжкий гріх утримав нас, є навернення¹³⁹. Ніхто не без гріха; таким чином, кожен повинен сповідатися і очиститися. Грішник переходить від смерті до життя, навернувшись до Христа через покаяння та віру «і не приходить на суд». Однак деякі люди здійснюють тяжкі гріхи, які відлучають їх від Божого «духовного життя» та любові, що призводить до смерті душі, тоді як інші отримали прощення за гріхи, які не призводять до смерті душі. Соціальні ситуації та усвідомлення того, що людина є істотою з фізичними вадами, яка дуже

¹³⁶ Литвиненко Н. Сповідь як релігійно-психологічний катарсис в контексті моральності. Збірник тез Міжнародної студентської науково-технічної конференції „Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання“, 26-27 квітня 2018 року. Тернопіль. : ТНТУ, 2018. Том 2. С. 124–125.

¹³⁷ Дутчак Р. Святе таїнство Покаяння: Деякі історичні та канонічні аспекти. Метрон. Ч. 4 Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2006. С. 101-123.

¹³⁸ Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації. Львів.: Монастир Монахів Студійського Уставу. Видавничий відділ “Свічадо”, 1996. С. 334.

¹³⁹ Адамчевські В. Право у сповідальниці. Окремі запитання // Августин Ю. (ред.). Мистецтво Сповіді. Порадник / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014 С. 120-129.

залежить від життєвих обставин, також можуть викликати провину перед Богом¹⁴⁰

Коли хтось навмисно порушує Божу волю і завдає великої шкоди, такий проступок вважається серйозним; однак, коли хтось грішить ненавмисно і несвідомо і завдає невеликої шкоди, такий проступок вважається прощеним. Першочергову роль у цьому процесі Жізель відводить людській волі, совісті, розумінню значення власних вчинків, коротко розкриваючи думку про те, що свобода волі залежить як від конкретних життєвих обставин, так і від Провидіння.¹⁴¹

Таїнство, відоме як сповідь, священники спочатку сповідають людей у Божому храмі, оскільки це освячене місце, куди люди приходять помолитися, визнати свої помилки та покаятися. Пастори самі допомагають менш благополучним у виняткових ситуаціях (а саме, коли людина не може відвідувати церкву через фізичні вади, перебування в лікарні тощо). На площі біля храму під час великих відпущень гріхів відбувається сповідь.¹⁴²

У тому випадку, якщо віруючий не може висповідатися у своїх гріхах священнику, він все одно може прийти до Бога і попросити прощення. Однак він не може зняти провину з себе. Такий дар є винятковим для священника, якому Бог дав конкретну місію та повноваження. Чесно кажучи, він перш за все лікар; він лікує хворих, але Господь, тобто Божа благодать, робить замість нього зцілення тих, хто кається. Коли християнин бере участь у Таїнстві Покаяння, він зізнається у своїх гріхах і отримує керівництво, настанови і, що найважливіше, покаяння та відпущення гріхів.¹⁴³

Для того, щоб якнайшвидше звільнити покаяника від скоєного гріха, сповідь має бути негайною або миттєвою. Він зможе уникнути нещастя і померти в беззаконні, під впливом диявола, і, знову ж таки, в благодаті,

¹⁴⁰ Цісар О. Сакраментальне значення сповіді в духовному самовдосконаленні людини. Історія релігій в Україні: Науковий щорічник 2018. Вип. 28. Частина IV. С. 350-364..

¹⁴¹ Теофан Затворник. Про покаяння, причастя святих Христових таїнств і виправлення життя. Львів: Свічадо, 2006. С.78.

¹⁴² Цісар О. Сакраментальне значення сповіді в духовному самовдосконаленні людини. Історія релігій в Україні: Науковий щорічник 2018. Вип. 28. Частина IV. С. 350-364.

¹⁴³ Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. Жовква : Місіонер, 2002. Пт. 732.

отримати вічне життя завдяки своїм чудовим діям. Визнавати помилки має відбуватися часто. Ця функція є досить корисною та необов'язковою, як і попередня. Це дозволяє нам: 1) ніколи не забувати жодних наших провин; 2) не знаходити в них більше радості; і 3) частіше виправляти нашу слабкість і підтримувати нашу силу протистояти спокусам.¹⁴⁴

До справжнього зізнання ніколи не примушують; це завжди добровільно. Ця вказівка є обов'язковою, тому що люди, яких змушують зізнатися негайно, часто роблять це без відповідного планування, а іноді й не зовсім щиро. ніби бажаючи – і все ж не бажаючи – визнати все перед Богом.

Каянник повинен приступати до сповіді з щирим наміром прийняти відпущення гріхів і спасіння душі, щоб задобрити Бога, Якого він образив своїми гріхами, а не заради марнославства чи короткочасної вигоди. Сповідь не повинна бути лицемірною. Таїнство Покаяння зміцнює протистояння гріху як кореню всього зла, прояснює природу злого гріха і служить потужним стримуючим засобом проти майбутніх образ. Це вірний шлях до вічного життя, і він містить ключ до Царства Небесного¹⁴⁵. «Зміна розуму» або «метаноя» – грецьке слово, що означає «покаяння». Від цього таїнства людина змінюється, омолоджується, духовно очищається. Коли хтось щиро змінює своє серце або остаточно розкався, йому навіть не потрібно зізнаватися¹⁴⁶. Навпаки, вони діють, коли перед ними постає перспектива повторити свою помилку, але вирішують не робити цього, оскільки їхній гріх більше не є виправданням для цього. У процесі покаяння є кілька етапів. Людина повинна спочатку пройти стадію покаяння, під час якої вона визнає, наскільки низько вона впала і як далеко відійшла від Бога. Але просто оголосити себе злим недостатньо. Навернення до Бога – початок пошуку Божественного співчуття та прощення гріхів – все ще потрібне¹⁴⁷. Грішник у Церкві Христовій може досягти третього

¹⁴⁴ Димид М. Учителське служіння Церкви та святі Таїнства – Канонічне право III. Львів: Свічадо. 2008. Ч. 3. С. 78.

¹⁴⁵ Груца В. Сповідь як духовна терапія. Львів 2019. С. 222.

¹⁴⁶ Попелястий В. Богослов'я таїнства Покаяння на основі текстів Требникамитрополоти Петра Могили. *Acta studiosa: Богословський науковий збірник*, ч. 7: Літургійний випуск. Львів 2014. С. 70-131.

¹⁴⁷ Мельничук С. Духовне наставництво у Святій Тайні Сповіді: богословсько-пасторальний аспект. Львів: [б. в.], 2021. С. 67.

рівня, визнавши свої гріхи Богові та священику на сповіді. Наступний вже не залежить від окремої людини, а скоріше від Бога, який використовує Свою благодать, щоб пробачити гріхи тих, хто кається. Тут Господь оживляє волю та інтелект людини і дає їй стійкість протистояти спокусам у майбутньому. П'ятий етап покаяння вкорінений у чесноті, яка визначається як стійкість християнина на шляху до спасіння, його незалежність від спокус і перемога над минулим гріхом..¹⁴⁸

Початкова гармонія Божественного плану творіння порушена гріхом, який є раковою пухлиною душі. Метою Таїнства Покаяння є зцілення людини і відновлення здоров'я її душі.

Важливо пам'ятати, що всемогутній, співчутливий і люблячий Господь зможе пробачити нам будь-який гріх, якщо наше покаяння буде повним і щирим. Поширеним терміном для покаяння є «друге хрещення», або повторне підтвердження хрещення. Завдяки цьому таїнству відновлюється взаємна свята любов між Богом і християнською душею. Людина, яка отримала благодать, не тільки перемагає в собі силу гріха, але й стає «чистим аркушем паперу», на якому згодом має втілити власне християнське досягнення. Завдяки дару Творця вона має неймовірну здатність осягати Божу волю щодо свого життя.¹⁴⁹

Зізнання також має зберігатися в таємниці. Тому що це може легко змусити їх відмовитися, якщо це буде відкрито іншим. хто схильний до такого проступку, або хто слухає. Добре написана сповідь самопринизлива, емоційна і скромна. Коли хтось кається, він повинен визнати, що він є джерелом своїх власних помилок, і перестати прикидатися невинним. Вони також повинні припинити приписувати свої злодіяння іншим силам, таким як Небо, диявол, світ, власна природна слабкість чи сусід. ніби в неї не було іншого вибору. Крім того, не вимагається заявляти про свої чесноти фарфейським способом

¹⁴⁸ Кривенко Ю. В. Щодо питання "таємниці сповіді" Часопис цивілістики. 2014. Вип. 16. С. 39-43.

¹⁴⁹ Адамчевські В. Право у сповідальниці. Окремі запитання // Августин Ю. (ред.). Мистецтво Сповіді. Порадник / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014 С. 120-129.

(наприклад, я підкоряюся. Я даю милостиню, я не перелюб, я не вимагач тощо) (Лк. 18), окрім перерахування нерозкаяної злої поведінки.¹⁵⁰

Прості сповіді містять лише сам гріх, основні умови і жодних зайвих передмов. Вони також повинні уникати багатослівності та технічних термінів. Крім того, сповідь має бути ґрунтовною і недвозначною, оскільки це виховує чесність і обережність. Оскільки вона покладена на покутника заради спасіння душі та уникнення гріхів і їх причин, то вимагає послуху, або віддання духовному отцю¹⁵¹. Важливу роль відіграє покута, або певний акт каяття, який людина отримує на сповіді або накладає на себе в будь-який інший момент.

Покута, призначена священиком, ніколи не буває надто важкою, але її потрібно довести до кінця (і якщо ви не пам'ятаєте це зробити, то визнайте свій гріх на наступній сповіді). Найважливішим є те, що розкаяний усвідомлює, що він повинен витримати покарання, рівне жертві за кожне порушення. Тому що через таку жертву мириться з Богом. Бог відновлює початкову рівновагу, в якій був сформований весь Всесвіт. Важливо нести покаєння з благочестям, тобто не виконувати багато завдань, зі смиренным серцем і глибокою зосередженістю.¹⁵²

Пастори несуть відповідальність за збереження конфіденційності та поміркованості покаєнь, які вони призначають. Це пояснюється тим, що занадто суворе покаєння може зробити покаєння неприємним, тоді як надмірно м'яке може спонукати людей повернутися до своїх гріхів і применшити суворість Божого суду.¹⁵³

Християнин має можливість висувати додаткові вимоги до себе, наприклад суворий піст або піші паломництва до священних місць. Як спокуту за свої провини він жертвує Богові все своє терпіння і працю. Важливо розрізняти ці ідеї та відповідальність за них, оскільки людина грішить як

¹⁵⁰ Мудрий С. Сповідь джерело ласки. Івано-Франківськ : Теологічно-Катежитичний Духовний Інститут, 1999. С. 223.

¹⁵¹ Августин Ю. Таїнство сповіді / перекл. з пол. Андрусів Ю. Львів 2017. С. 89.

¹⁵² Адамчевські В. Право у сповідальниці. Окремі запитання // Августин Ю. (ред.). Мистецтво Сповіді. Порадник / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014 С. 120-129.

¹⁵³ Груца В. Святе таїнство покаєння у світлі Христового Воскресіння / перекл. з нім. Конкевич О. Львів 2013. С. 67.

фізично, так і духовно протягом усього свого життя¹⁵⁴. Незважаючи на те, що провина, яка походить від серця, є більш тяжкою, ніж та, що походить від розуму, гріхи, вчинені «серцем» (також іноді їх називають гріхами «думки»), все ж є тяжкими. Це ті, які змушують особистість руйнуватися всередині, позбавляючи її Божої любові та світла та її системи життєзабезпечення. Цей релігійний філософ вважає, що людина від усього серця грішить проти основних християнських принципів віри, надії та любові.¹⁵⁵

Висновки до розділу

Таким чином, сповідь є жертвою Божого прощення. Кожного разу, коли хтось чесно зізнається у своїх гріхах, Господь дає цей чудовий дар, щоб допомогти йому подолати кожную невдачу. Зважаючи на велику кількість спокус і умов для гріха в сучасній культурі, необхідність регулярного причастя до цього Таїнства є ще більш необхідною. Адже сповідь є необхідним кроком до духовного зростання, розвитку та вдосконалення кожного. Сповідь має значний вплив на якість характеру та життя людини. Це практика, яка дозволяє людям обдумати свої вчинки, визнати свої недоліки та отримати прощення гріхів у Бога. Завдяки сповіді люди відчують особисте зростання, емоційне зцілення та глибший зв'язок із собою, іншими та божественним. Акт сповіді також сприяє емоційному зціленню. Відкрито визнаючи та висловлюючи свої недоліки, люди позбавляються почуття провини, сорому. Цей процес дозволяє загоїти емоційні рани та відновити внутрішній мир.

¹⁵⁴ Скворнек А. Й. Історія покаяння як ключ до розуміння Таїнства Прощення / ред. Августин Ю. перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014. С. 65-78.

¹⁵⁵ Молоні Р. Роздуми про Таїнство Примирення/ перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014, С. 27-42.

РОЗДІЛ 3

РОЛЬ ДУШПАСТИРЯ У ТАЇНСТВІ ПОКАЯННЯ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ

3.1. Морально-правова структура таїнства Покаяння

Значну роль у християнстві відіграє таїнство сповіді – повне визнання гріхів перед священиком з надією отримати Боже прощення. Для її виконання потрібне особистий внутрішній аналіз, духовно-психологічне налаштування, усвідомлення провини. Сповідь передбачає виправлення кривди щодо ближнього та відправлення покути, яку рекомендував священик. У зв'язку з цим він має вирішальне значення для утвердження християнської моралі у щоденному житті віруючих, а це в свою чергу, приводить до духовного зміцнення ціле суспільство.¹⁵⁶

Величезною таємницею співчуття і милосердя Божого до грішника є таємниця покаяння. Тому що Господь не відкидає нас і не відвертається, коли ми знову грішимо через образу чи слабкість після того, як очистились від наших гріхів хрещенням і отримали Божу освячуючу благодать (див Лк. 15:12-32). Натомість Господь завжди готовий пробачити нас. Однак людина повинна жаліти за свої гріхи, відвернутися від них і вибрати Бога, щоб отримати прощення від Нього¹⁵⁷. Таким чином, устами священика ми отримуємо прощення гріхів від Бога, а також певну покуту. Після свого воскресіння Христос проголосив своїм апостолам, а через них їхнім спадкоємцям: «Візьміть Святого Духа». Відповідно до Євангелії від Івана 20:22–23, «кому гріхи

¹⁵⁶ Поспішил В. Східне Католицьке Церковне Право. Львів : Свічадо, 1997. С. 56.

¹⁵⁷ Учительське служіння Церкви та святі таїнства: Канонічне право III. Львів: Свічадо, 2008. С. 103.

відпускаєте, тому відпустяться; кому ж гріхи затримаєте, тому й затримається»¹⁵⁸.

Божа любов і співчуття до грішних людей, яскраво виявляється у Святій Тайні Покаяння. Тому що Господь не відкидає нас і не відвертається, коли ми каємось у своїх гріхах після того, як очистилися від них хрещенням і отримали дар Божого милосердя, а навпаки Він очікує, що ми відвернемося від своїх гріхів. Якщо ми визнаємо свої провини і відвернемося від своїх гріхів, Він простить нам (див. Лк. 15, 12-32).¹⁵⁹

Щоб виконати настанову Господню апостолам, Церква встановлює святе таїнство Покаяння. Згідно з Євангелією від Івана 20, 22–23, «Кому гріхи відпустите, тому відпуститься, а кому затримаєте, тому затримається.»¹⁶⁰ Через таїнство Покаяння кожен священик виконує свою апостольську місію, прощаючи вірним їхні гріхи та виправляючи їхні стосунки з Церквою. Кожен пенітент отримує прощення Христа через молитву відпущення гріхів священика, яка є «звільненням від гріховного рабства».¹⁶¹

Наполегливі зусилля в духовній боротьбі проти пристрастей і гріхів необхідні християнину, щоб реалізувати своє покликання бути учасником Христового життя і учасником Христової місії: «Бо треба боротися не проти плоті і крові, але проти принципів, проти влади, проти правителів цього світу темряви, проти злих духів у небесних просторах» (Еф. 6, 12). Духовний шлях християнина починається з публічного відкинення диявола та єднання з Христом у святому таїнстві хрещення.. Замість того, щоб бути самотнім у своїй духовній битві, християнин співпрацює з Христом – силою Святого Духа – під турботливим керівництвом Церкви¹⁶². Хоча від християн очікується поступова зрілість «до повноти зрілості Христової» (див. Еф. 4:13), людина часто робить помилки, втрачає довіру до Божої любові або навмисно й добровільно

¹⁵⁸ Бунь А. Таїнство Покаяння. Слово № 4 (34), грудень-лютий, 2007-2008. С. 24-25.

¹⁵⁹ Ломачинська І. Моральна сутність постаті пастиря у східно-християнській традиції. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. (№14). 2017. С. 50-57.

¹⁶⁰ Галадза П. Богослов'я таїнств у XX столітті й сьогодні. Наукові записки УКУ. 2019. Ч. 12: Богослов'я, вип. 6. С. 57-88.

¹⁶¹ Мазур Л. Сповідь: особливості її впливу на становлення самоідентичності особистості в постмодерну добу. Світогляд - Філософія - Релігія. 2012. Вип. 2. С. 177-186

¹⁶² Федорів Ю. Пояснення Церковних богослужінь і Святих Тайн. Львів: Свічадо, 2012. С. 89.

допомагають силам зла, оскільки вони схильні до помилок. Але замість того, щоб відкинути грішника, Бог поширює Свою любов і милосердя, дозволяє людині відвернутися від гріха і відновити своє життя, яким воно було до хрещення: «Тоді згадай, звідки ти впав, і покайся, і роби праві діла» (Одкр. 2, 5).¹⁶³ Знання та прийняття власних недоліків, а також відкидання гріха є частинами покаяння: «Кожен, хто визнає власні провини та звинувачує себе в них, уже співпрацює з Богом». Першим кроком до добрих вчинків є визнання поганих вчинків¹⁶⁴.

Не зациклюватися на своїх провиних і недоліках – це постійне каяття. Це в основному розуміння Божої любові, яке дозволяє нам зрозуміти, наскільки гріх відділяє нас від Бога і Божої любові. Той, хто грішить, робить це тому, що не визнає цінності та значення Божої ласки як дару. Щоб розпочати процес ведення людей до покаяння, важливо спочатку продемонструвати їм у подробицях велич Божого дару, який вони втрачають внаслідок важкого гріха.¹⁶⁵

Регулярна саморефлексія дозволяє людині побачити не тільки свої недоліки і вади, але й свою схильність до аморальної поведінки. Християнин долає вади і спонукання до них, піднімається з падіння і утверджується в чеснотах благодаттю таїнства покаяння. Покаятися означає робити добрі вчинки, виявляти великодушність, мати чисте серце і безкорисливу любов. Прощення від Бога і примирення з Ним є дарами таїнства покаяння: «Дякуйте Отцеві, що сподобив нас брати участь у долі святих у світлі». Він визволив нас з лещат зла і привів у царство Свого дорогого Сина, де ми спасенні і наші гріхи прощені (Кол. 1, 12–14).¹⁶⁶

Таїнство покаяння, яке уділяють пресвітери, є інструментом, що дає змогу прийняти Боже прощення і знову брати активну участь у церковному

¹⁶³ Учительське служіння Церкви та святі таїнства: Канонічне право III. Львів: Свічадо, 2008. С. 108.

¹⁶⁴ Тишкевич Б. Розкриття вчення про седмичне число Таїнств в Священному Писанні та древніх Отців і Вчителів Церкви. Волинський благовісник. 2015. № 3. С. 39-54.

¹⁶⁵ Тайна покаяния. URL:

<https://svtr.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення 25.11.2023)

¹⁶⁶ Стоунцерберг Дж. Поцілунок Христа: Таїнство Покаяння. Парм: Пармська Єпархія святого Йосафата. Пасторальний Відділ, 2014. С. 24.

житті. Великий дар примирення Христос дав своїм апостолам, які потім передали його своїм учням, єпископам і пресвітерам¹⁶⁷. Пресвітери та єпископи мають повноваження та відповідальність зв'язувати та розв'язувати людські гріхи (Мт. 16:19; 18:18; 28:16–20). Навіть з владою духовенства, сам пенітент необхідний для здійснення таїнства покаяння, оскільки йому необхідно виконати певні завдання, щоб отримати прощення гріхів: У гріхах потрібно покаятися, що тягне за собою страждання за свої злочини, заперечення (зречення) гріхів і навернення серця. Крім почуттів, це повинно включати свідомий розрив з гріхом¹⁶⁸. У Діях 3:19 сказано: «Тож покайтеся та наверніться, щоб ваші гріхи були стерті». Навернення включає три кроки: 1) намір жити новим життям; 2) визнання гріхів пресвітеру (служителю таїнства) і 3) відпущення гріхів, уділені тим самим служителем. Навернення передбачає перетворення, послух Богові. Застосування відповідної покути є вирішальним компонентом. Прощення знищує гріх, але залишає частину завданої шкоди¹⁶⁹.

Оскільки тільки Бог дарує прощення, служитель таїнства служить лише одним із інструментів Бога. Окрім визначення церковного аспекту гріха та супутнього прощення, Кан. 718 підкреслює значення покаяння. Діяльність Святого Духа постійно висвітлюється в східному богослов'ї, зокрема в писаннях Святих Отців, під час Божественної Літургії та інших таїнств. Показ теофанії, або Божої доброти до грішника, безпосередньо пов'язаний з пневматологічним елементом. Канон також висвітлює інше важливе питання, яке стосується відношення до Пресвятої Євхаристії та здійснення таїнства покаяння (не можуть причащатися ті, хто згрішив тяжко). Кожного разу, коли вірна людина чинить гріх, який заважає їй духовно зростати, це є нагодою для служіння і прийняття таїнства (кан. 719¹⁷⁰). Усім християнам наказано

¹⁶⁷ Поспішил В. Східне католицьке право згідно з кодексом канонів Східних Церков, Львів: видавництво «Свічадо», 2006. С. 399.

¹⁶⁸ Попелястий, В. Богослов'я святого таїнства покаяння: східний православний погляд (друга половина XVI – перша половина XVII століть) Наукові записки УКУ. 2015. Ч. 5 : Богослов'я, вип. 2. С. 224-258.

¹⁶⁹ Учительське служіння Церкви та святі таїнства: Канонічне право III. Львів: Свічадо, 2008. С. 110.

¹⁷⁰ Кодекс Канонів Східних Церков. Латинсько-українське видання / Пер. з лат. Кобів Й. Львів: видавництво оо. Василіян, 1995. Кан. 719.

регулярно приймати це таїнство, навіть за відсутності важких гріхів, особливо в періоди посту.¹⁷¹

Особливий наголос на значенні та вартості особистої сповіді приділяється в кан. 720¹⁷². Індивідуальна сповідь вірних перед пресвітером, який отримав від єпископа дозвіл уділяти це таїнство, є єдиним звичайним способом уділення таїнства покаяння. Крім того, сповідь відбувається на прохання пенітента, як у звичайний час, так і під час особливих подій (реколекції, духовні науки тощо), як-от під час Великого посту. Фактична присутність пенітента є єдиним способом нормального уділення таїнства покаяння.¹⁷³

Акт повного каяття є необхідною складовою як загальної, так індивідуальної сповіді (кан. 720 § 2)¹⁷⁴. Священники мають обов'язок навчати свою паству, як розвинути жалість за гріхи, особливо коли їм загрожує смерть. Христос дав своїм апостолам і учням дар і обітницю: Згідно з Євангелії від Івана 20:22–23, «кому прощаєте гріхи, тому проститься», як зазначалося раніше, пресвітер – це той, хто уділяє таїнство покаяння (кан. 722)¹⁷⁵. Єпископ – це той, хто контролює послідовність уділення таїнства в Церкві. Єпископ зазвичай служить першим служителем таїнства покаяння; саме він наділяє пресвітера повноваженнями уділяти таїнство. Кожен єпископ у світі має законні повноваження уділяти таїнство сповіді. Єпархіальний єпископ може обмежити це повноваження за певних обґрунтованих обставин.¹⁷⁶

Життя християнина не є повним без Покаяння; таїнство Покаяння займає важливе місце і покликане бути потужним пастирським знаряддям, що допомагає у зціленні хворої душі. Покаяльні практики в ранній Церкві були досить суворими, що дозволяло Церкві зміцнюватися і підтримувати високий

¹⁷¹ Недунгат Д. Путівник по Східному Кодексу: Коментар до кодексу канонів східних Церков, Львів: «Свічадо», 2008. С. 323.

¹⁷² Мудрий С. Короткий коментар кодексу канонів східних Церков, Івано-Франківськ: Теологічна Академія, 2002. С. 309.

¹⁷³ Там само. С. 321.

¹⁷⁴ Недунгат Д. Путівник по Східному Кодексу: Коментар до кодексу канонів східних Церков, Львів: «Свічадо», 2008. С. 509.

¹⁷⁵ Мудрий С. Короткий коментар кодексу канонів східних Церков, Івано-Франківськ: Теологічна Академія, 2002. С. 323.

¹⁷⁶ Недунгат Д. Путівник по Східному Кодексу: Коментар до кодексу канонів східних Церков, Львів: «Свічадо», 2008. С. 509.

духовний рівень життя. Пізніше в Церкві, зокрема в Західній Церкві, існували також так звані «покаянні книги». Вони служили додатковими ресурсами для пресвітерів, щоб призначити належне покаяння пенітенту. Як служитель Божого Милосердя та духовний батько, пресвітер завжди виконує цю роль (кан. 732). Він покликаний точно діагностувати духовну хворобу та вибрати покаяння як найефективніший засіб, який може включати вчинки покаяння, молитви, і т. д. Канони Трулльського собору обговорюють функцію тих, хто отримав від Бога владу зв'язувати і відпускати, наголошуючи, що сповідник або духовний отець служить лікарем, який прагне лікувати хворого покутника (кан. 102).¹⁷⁷

Непорушність таїнства покаяння є одним із його першочергових атрибутів. Цей метод неухильно дотримується Церквою відтоді, як сповідь стала приватною справою. Таємниця сповіді не може бути жодним чином розголошена ні сповідником, ні будь-яким іншим учасником сповіді (перекладачем) (кан. 733). Пенітент відкривається Богові; у цьому випадку пресвітер є лише служителем, або знаряддям у руках Бога. Інформація, почута на сповіді, не повинна використовуватися сповідником (кан. 734). Це причина, чому настоятелі семінарій не можуть сповідати своїх вихованців. В інституціях богосвяченого життя настоятелі часто не сповідають своїх співбратів, доки їх спеціально не попросять. Пресвітер бере на себе обов'язки, пов'язані з цією посадою, починаючи з моменту висвячення. Священик повинен уділяти таїнство покаяння особам, які цього бажають (кан. 735).¹⁷⁸

Священники, особливо парафіяльні священники, несуть відповідальність за організацію належного процесу сповіді та розгляд запитів на уділення таїнства. Відповідно до правових стандартів, пресвітер, який втратив свій духовний стан, не може використовувати владу, щоб уділяти таїнство Сповіді. (кан. 395). Як наслідок, він не може уділяти тайну Покаяння, якщо йому не загрожує безпосередня смерть. Таїнство Сповіді надається безкоштовно. Храм є

¹⁷⁷ Мудрий С. Короткий коментар кодексу канонів східних Церков, Івано-Франківськ: Теологічна Академія, 2002. С. 527.

¹⁷⁸ Мельничук, Степан. Духовне наставництво у Святій Тайні Сповіді: богословсько-пасторальний аспект. Львів: [б. в.], 2021. С. 54.

відповідним місцем для таїнства Покаяння (кан. 736). Це таїнство можна здійснити в іншому місці лише за наявності законної причини або хвороби пацієнта. Раніше це робили в приміщенні Церкви, бо це було знаком миру та спілкування з Богом для вірних, які входили. Однак, якщо є нагальна причина, то сповідати можна і поза храмом. Оскільки храм символізує небо, то це найбільш правильне місце де вірні можуть очистити свою душу від гріха.¹⁷⁹

3.2. Роль та компетенція священника в сповідальниці

Священник, є знаряддям в Божих руках, допомагає і наворачтає людину, яка приходить посповідатися зі своїх гріхів. Значення Святої Сповіді завжди було важливим для Церкви. Священику, який є лише посередником і уділяє прощення в ім'я Господа нашого Ісуса Христа, відводиться значна роль у таїнстві Сповіді, яка є місцем зустрічі пенітента з Богом. Священник виступає як постійний «слухач Господа»¹⁸⁰ на численних сповідях у сповідальниці. Кожна сповідь особлива сама по собі, що вимагає від сповідника відповідної підготовки. Священник може приймати вірних з різним соціально-економічним становищем; таким чином, щоб уникнути відвернення будь-кого з них від Божого милосердя, він повинен знайти спосіб ставитися до них усіх із любов'ю Христа. У Сповіді священник надає великого значення власному досвіду. Але пастор також отримає користь від отримання та обміну досвідом з іншими священиками, крім свого власного. Слухання – один із ключових компонентів сповіді.¹⁸¹

Роль сповідника надзвичайно важлива; очікується, що він виступатиме як «свідок» приватної розмови людини з Богом про найтяжчі, болючі та принизливі події її життя. Грішник відкриває свою людську слабкість

¹⁷⁹ Там само. С. 54.

¹⁸⁰ Чупа О. Сповідальниця, чи психологічна порада. Дрогобицька Духовна Семінарія блаженних сьвященномучеників Северина, Віталія та Якима. 2009. URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/slovo/2017/2052-sprovidalnytysya-i-psykholohichna-poradnya-2018.html> (дата звернення 25.11.2023)

¹⁸¹ Федорів Ю. Пояснення Церковних богослужінь і Святих Тайн. Львів: Свічадо, 2012. С. 198.

сповіднику через сповідь. Гріхи є ознакою відчаю і невдачі в житті. Важко публічно стикатися зі «своєю тінню», невдачами, неприємними моментами життя.¹⁸² Сповідник має розуміти, що у служінні у сповідальниці найяскравіше виявляється його людяність і священство. Особиста та духовна близькість сповідника, яка залишається закритою, зустрічається з визнаною людською та духовною близькістю під час сповіді. Наскільки він себе розуміє, сповідник може розуміти пенітента. Людська поведінка і віра священника є вирішальними чинниками уділення Таїнства Примирення. У святості сповідника пенітент може побачити, як у дзеркалі, «служіння Богові Отцю, який прощає». У добрих словах, вчинках і поведінці священника легше сприйняти милостивого Бога, тоді людина відкривається і стає як «прозоре дзеркало».¹⁸³

Священничі свячення передують людській, духовній, інтелектуальній і душпастирській формації, оскільки сповідь вимагає від священника високої компетентності. Тут терміни «богословська компетентність» і «психологічна компетентність» стосуються тих самих речей, що й навички слухання, визначення моральних і психологічних станів тих, з ким розмовляють, і навички розмови.¹⁸⁴

За винятком виняткових обставин, сповідник завжди повинен бути належним чином одягнений. Сюди входить носіння ризи та епітрахилія. Підтримання чистоти зубів і особистої чистоти має важливе значення для уникнення незручностей для пенітента. Конфіденційність повинна забезпечуватися місцем сповіді в храмі. Обов'язково пошепки. Сповідник не має права виражати свої почуття до почутого на сповіді жестами або будь-яким іншим видимим способом. Конфіденційність ні в якому разі не може бути порушена.¹⁸⁵

¹⁸² Тишкевич Б. Розкриття вчення про седмичне число Таїнств в Священному Писанні та древніх Отців і Вчителів Церкви. Волинський благовісник. 2015. № 3. С. 39-54.

¹⁸³ Тайна Покаяния. URL: <https://svtr.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення 25.11.2023)

¹⁸⁴ Таїнство Сповіді. CREDO. 2014. URL: <https://credo.pro/2014/10/124019> (дата звернення 25.11.2023)

¹⁸⁵ Стоунцерберг Дж. Поцілунок Христа: Таїнство Покаяння. Парм: Пармська Єпархія святого Йосафата. Пасторальний Відділ, 2014. С. 14.

Під час уділення Таїнства Покаяння сповіднику забороняється мати при собі мобільний телефон. Сповідник повинен мати при собі одноразові носові хустинки на випадок, якщо пенітент захоче витерти сльози. Перш за все, сповідник повинен бути неймовірно люблячим, щоб прийняти всіх – і злидених, і складних, і аморальних. Деякі приймають лише побожних людей, відштовхуючи менш побожних, бо ненавидять і терпіти їх не можуть. Які ймовірні результати використання цієї стратегії? Що робити з бідолохою, яка, ймовірно, зовсім не наважиться піти до сповіді. Почне зневажати це Таїнство через неприйняття її суворим сповідником¹⁸⁶. Зрозуміло, що людина буде боятися повертатись до сповіді. Від цього вона не стане краще жити і буде далі грішити в житті. Оскільки Спаситель прийшов спокутувати грішників, Він постійно був сповнений любові. Ми повинні допомагати грішникам і проявляти доброту до них у більшій мірі, оскільки їхні злочини зростають. Це правда, що грішник має бути попереджений про можливі наслідки його гріхів та можливість його вічної кари. Однак потрібно бути добрим і ніжним до пенітента, заохочувати його вірити в Божу благодать і давати вказівки щодо того, як він може зцілитися. Якщо відкласти відпущення гріхів є єдиним можливим варіантом, то це також слід зробити люб'язно, повідомляючи людині, коли вона має повернутися і як має підготуватися до відпущення гріхів.

Вплив сповіді не залежить від святості сповідника, але якщо він відчуває освячуючу ласку, то легше буде відчувати Боже співчуття в його словах, вчинках, зовнішності та загальному ставленні. Перед сповіддю корисно промовити коротку молитву, попросивши Святого Духа надати керівництво та просвітлення. Молитви за тих, хто у нас сповідався, слід промовляти після сповіді. Ми запевняємо розкаяних, що молитва втішить їх у важкі часи. Однак, якщо пенітент спеціально не згадує про це, благаючи про молитву, не потрібно запитувати його ім'я.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Попелястий, В. Богослов'я святого таїнства покаяння: східний православний погляд (друга половина XVI – перша половина XVII століть) Наукові записки УКУ. 2015. Ч. 5 : Богослов'я, вип. 2. С. 224-258.

¹⁸⁷ Недзельська Ю.К. Таїнства в православ'ї та католицизмі: спільні та відмінні риси. Українське релігієзнавство. 2011. № 59. С. 78-88.

Крім того, сповідник повинен бути твердим і сильним, особливо коли сповідає жінок. Скільки сповідників під час таких сповідей втрачають контроль!?¹⁸⁸ Сповідаються молоді жінки та дівчата. Оскільки вони теж мають привабливе тіло, священик мусить не піддаватися таким спокусам. Люди протилежної статі викликають у нас вроджену симпатію, яка посилюється, коли вони сміливо висловлюють свої потреби¹⁸⁹. За словами святого Томи, благочестиві та духовні жінки частіше привертають увагу до себе та ризикують бути привабленими нами. На думку святого учителя, диявол досягне успіху у своїй місії «перетворити духовне благочестя на тілесне», якщо вони усунуть духовне забарвлення, завдяки чому почуття та взаємна прив'язаність поступово зростатимуть. Окрім благородного походження чи влади, потрібна велика рішучість, щоб наставляти пенітентів і відмовляти їм у відпущенні гріхів у сповідальні, якщо вони цього не заслуговують. Неважливо брати до уваги біль чи образу, яку міг би заподіяти сповіднику лінивий чи неосвічений пенітент.¹⁹⁰

Вислуховуючи зізнання, сповідник має бути дуже обізнаним і дуже прагнути їх вислухати, оскільки сама по собі інформація не принесе багато користі. І навпаки, іншим людям це принесе більше шкоди, ніж користі. Ви повинні розширити своє розуміння біблійного, богословського, морального та канонічного права, а також психології на додаток до обов'язкових курсів семінарії¹⁹¹. Коли мова йде про шосту і дев'яту заповіді та людську сексуальність, сповідник повинен бути особливо обережним. Тут ви повинні запитувати дуже ретельно і поступово, а не все відразу (ви можете запитати, які гріхи завдають найбільших страждань). Не потрібно шукати в особі гріхи, про

¹⁸⁸ Моральне богослов'я Католицької Церкви. / пер. з франц. В. Стернюк I том. II частина. Львів: Стрім, 1996. С. 88.

¹⁸⁹ Мельничук, С. Духовне наставництво у Святій Тайні Сповіді: богословсько-пасторальний аспект. Львів: [б. в.], 2021. С. 55.

¹⁹⁰ Марушка А. Духовний провід як один із засобів виховання у вірі у творах о. Юзефа Августина, ТІ. Львів: [б. в.], 2021. С. 34.

¹⁹¹ Мазур Л. Сповідь: особливості її впливу на становлення самоідентичності особистості в постмодерну добу. Світогляд - Філософія - Релігія. 2012. Вип. 2. С. 177-186

які вона могли б не знати. Сфери життя християнина (де він працює, скільки заробляє), які не стосуються сповіді, не повинні стосуватися сповідника¹⁹².

По-перше, слід зазначити, що сповідник, який надто поблажливо чи надто суворо ставиться до своїх каянників, так само ризикує отримати вічне покарання. Покутник стає зухвалим від надмірної поблажливості. Безсумнівно, велика кількість сповідників помиляється, тому що вони занадто поблажливо ставляться до своїх покутників, що веде до загибелі – великої загибелі – бо більшість осіб із розпущеними звичками звертається до сповідників із широким сумлінням, де вони, зрештою, зустрічають свою смерть. Очевидно також, що надто суворі сповідники так само шкодять душам.¹⁹³

У випадку, коли важко відповісти на запитання або якщо сповідник не може дати правильну відповідь під час сповіді через певні чинники (брак знань, досвіду), рекомендується два альтернативних способи дій. Спочатку обов'язок забезпечити порятунок пенітента вимагає, щоб сповідник мав смирення та хоробрість направити його до іншого, більш досвідченого сповідника. Не варто переживати, що авторитет сповідника буде поставлений під сумнів; Навпаки, люди будуть поважати священика, який знаходить час, щоб вислухати їхні проблеми¹⁹⁴. Другий можливий спосіб дії полягає в тому, щоб призначити іншу зустріч для пенітента, до якої він повинен підготуватися, наприклад, прочитавши відповідні книги або відвідавши досвідченого священика, зберігаючи при цьому конфіденційність сповіді. Один автор стверджує, що «священик стає небезпечним, якщо протягом року не прочитає хоча б одну богословську книгу».¹⁹⁵

Важливо враховувати поведінку сповідника під час спілкування з тими, хто збирається вчинити гріх. Говорячи про таких людей, перше, що потрібно зробити, це правильно розрізнити ситуації, оскільки може бути багато випадків,

¹⁹² Ломачинська І. Моральна сутність постаті пастиря у східно-християнській традиції. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. (№14). 2017. С. 50-57.

¹⁹³ Мазур Л. Сповідь: особливості її впливу на становлення самоідентичності особистості в постмодерну добу. Світогляд - Філософія - Релігія. 2012. Вип. 2. С. 177-186.

¹⁹⁴ Там само.

¹⁹⁵ Лігуорі А. Велич і обов'язки священника / Пер. з італ. М. Шудла. Львів : Добра книжка, 2003. С. 167.

коли похибка може бути прийнятною¹⁹⁶. Подія може бути далеко або поблизу. Існують близькі можливості для гріха, які іноді називають відносними можливостями; вони впливають на конкретну людину, яка часто вільна грішити в результаті цієї можливості. Це підтверджує точне та широке визначення, на відміну від тих, хто обмежує близьку можливість до тих, у яких смертельний злочин вчиняється послідовно або майже послідовно. Можуть існувати як добровільні, так і мимовільні обставини. Можливість, яка легко видаляється, необов'язкова.¹⁹⁷

Хоча сповідь – це не те ж саме, що психотерапія чи психоаналіз, пенітентові може бути легше зізнатися у своїх гріхах і отримати впевненість у розмові зі сповідником завдяки психологічній майстерності та підходу сповідника. Не треба відразу перебивати каянника, оскільки він може загубитися в розмові, забути свої гріхи, або навіть звернутись всередину. Важливо усвідомлювати різницю між випадками, що вимагають екзорцизму, і випадками, пов'язаними з фізичним, психічним захворюванням. Неможливо, яким би не був жахливим чи серйозним гріх, про який йде мова, передати здивування за допомогою слів або мови тіла. Підвищувати голос або кричати на когось під час сповіді дуже недоречно. Здатність слухати і не поспішати – ось що таке велике мистецтво. Певна група людей більше розмірковує і говорить повільніше. Можна дозволити собі хвилину тиші після визнання своїх гріхів, оскільки можливо, що каянник все ще пам'ятає певні провини. Важливо з'ясувати, чи все, що він згадав, згадав розкаяний.¹⁹⁸

Відповідальне служіння сповідника та відповідна підготовка відіграють важливу роль у духовному просуванні пенітента. Вірні можуть зазнати значної, можливо, незворотної шкоди внаслідок недбалості чи помилок священика.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Кривенко Ю. В. Щодо питання «таємниці сповіді». Часопис цивілістики. 2014. Вип. 16. С. 39-43.

¹⁹⁷ Бунь А. Таїнство Покаяння. Слово № 4 (34), грудень-лютий, 2007-2008. С. 24-25.

¹⁹⁸ Галадза П. Богослов'я таїнств у XX столітті й сьогодні. Наукові записки УКУ. 2019. Ч. 12: Богослов'я, вип. 6. С. 57-88.

¹⁹⁹ Бунь А. Таїнство Покаяння. Слово № 4 (34), грудень-лютий, 2007-2008. С. 24-25.

3.3. Дія душпастиря у сповідальниці як спосіб єднання людської душі з Богом

Дві сакраментальні складові вже містяться в апостольському творі «Дідахе», де описується християнське життя. Це: Одне з таїнств – сповідь: «Ви зізнаєтесь у своїх помилках протягом цілої зустрічі, але ніколи не починайте молитви з нечистим сумлінням. Таке життя» (4:14). Можливо, це посилення на визнання вад. перед іншими перед публічною молитвою. «Зібрані в день Господній, ламають хліб, віддаючи подяку після сповідання гріхів, щоб жертва твоя була чиста» (14:1). Перед винним братом у Христі. Третя сторона виступала як свідок і «триєдиний суддя», якщо примирення не досягалось, а якщо це не вирішувало проблему, включалася вся громада.

Коли йшлося про тих, хто скоїв серйозні злочини в минулому, Церква була досить суворою, особливо щодо тих, хто відвернувся від християнства або став єретиком. Правило 11 Першого Нікейського Вселенського Собору (325 р.) передбачає дуже суворі покарання для єретиків, які бажають повернутися до Церкви.²⁰⁰

Кроки до приєднання до Церкви були такі: спочатку протягом трьох років пенітенти повинні були слухати тих, хто був оглашений; по-друге, вони повинні були ще сім років перебувати в стані глибокого покаяння (молитва на колінах з поклонами); і по-третє, їм було дозволено молитися з народом протягом двох років, але не брати участі в Літургії Жертви. Пенітенти були людьми, завданням яких було стояти біля храму і просити тих, хто входить, помолитися за них. Тут ідеться про «жебраків». «Слухачами» були ті, хто заходив у тил храму, щоб послухати Літургію Слова. «Служники» брали участь у Літургії Жертви, але їм не дозволяли причащатися. Єдине, що ми можемо зробити, якщо наше сумління обтяжене гріхом і позбавляє нас нашої свободи та спокою, – це покаятися. Приступаючи до таїнства Сповіді, ті, кому милосердно

²⁰⁰ Чупа О. Сповідальниця, чи психологічна порада. Дрогобицька Духовна Семінарія блаженних сьвященномучеників Северина, Віталія та Якима. 2009. URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/slovo/2017/2052-sprovidalnytuya-i-psykholohichna-poradnya-2018.html> (дата звернення 25.11.2023)

відпущені гріхи, примиряються з Церквою, від якої вони були раніше відлучені²⁰¹.

Оскільки ми визнаємо свої гріхи перед Господом, ми не повинні вагатися робити це, навіть у найтяжчих провинах. Коли приходить час оцінити кожну нашу діяльність, надзвичайно важливо перевірити своє сумління. Так само гріхом є нелюбов і немилосердне ставлення до ближніх. Основою і передумовою християнського життя є покаєння. Метафорична «парасолька і дощ», яка представляє наше життя, – це Божа благодать, яка сходить на всіх людей, і гріх, який не дає людині отримати її²⁰². Це не людський вчинок, а дар Божий покаятися. Остання завершується усвідомленням власної слабкості. Розповідь про блудного сина ілюструє, як покаєння може розвиватися далі і вести до Бога; у цьому випадку покаєння є безперервним процесом повернення, руху до Бога та наближення до нього.²⁰³

При здійсненні таїнства покаєння в храмі присутній один священик. Посередником між особою, яка кається, і нашим Господом Ісусом Христом є священик. Святе таїнство Сповіді містить у собі самого Христа: «Де двоє чи троє зібрані в ім'я Моє, там Я серед них» (Мт. 18, 20). Щоб допомогти нам належним чином приготуватися до цього святого таїнства і зробити якомога більшу сповідь, ми повинні перш за все чесно і пильно помолитися до Святого Духа і Богородиці. Докори сумління в серці, визнання на устах і глибоке смирення або продуктивне каяття у своїх діях – усе це добровільне прийняття, яке заохочується покаєнням.²⁰⁴

Численні провини завдають шкоди як нам самим, так і нашим ближнім. Вкрай необхідно вжити всіх необхідних заходів для усунення цієї шкоди

²⁰¹ Тайна Покаяния. URL: <https://svtr.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення 25.11.2023)

²⁰² Таїнство Сповіді. CREDO. 2014. URL: <https://credo.pro/2014/10/124019> (дата звернення 25.11.2023)

²⁰³ Стоунцерберг Дж. Поцілунок Христа: Таїнство Покаяння. Парм: Пармська Єпархія святого Йосафата. Пасторальний Відділ, 2014. С. 31.

²⁰⁴ Бунь А. Таїнство Покаяння. Слово № 4 (34), грудень-лютий, 2007-2008. С. 24-25.

(наприклад, повернути вкрадені речі та очистити ім'я наклепницької особи). Цього вимагає і загальна справедливість.²⁰⁵

Гріх також послаблює грішника і завдає шрамів, руйнуючи його зв'язок з Богом і ближнім. У той час як розчинення позбавляє від гріха, воно залишає частину хаосу, який створює. Навіть після звільнення від гріха грішник все одно має повністю виправити свій духовний стан. Щоб спокутувати свою провину, він має належним чином «загладити» або «спокутувати» свої провини. «Покаяння» – інший термін для цього «відшкодування».²⁰⁶

Покута, яку призначає сповідник, повинна бути спрямована на духовне благополуччя пенітента і враховувати його особисті обставини. Воно повинно, наскільки це можливо, відповідати тяжкості та виду правопорушень²⁰⁷. Це може бути молитва, відмова від чогось, добрі справи, допомога ближньому, а головне – терпляче прийняти свій хрест. Покаявшись, ми можемо стати більш схожими на Христа, єдиного, Хто зміг повністю спокутувати всі наші гріхи.

Іншими словами, якщо ми каємося, то маємо шанс брати участь у спадщині Воскреслого Христа, «якщо страждаємо з Ним» (Рим. 8:17). Душа спасається правдивим покаянням і доброю сповіддю. Бог особисто діє на людину через таїнства Сповіді та Пресвятої Євхаристії: прощає гріхи, загоює завдані ними рани, освячує і дає Йому владу. Духовне благополуччя людини є результатом невидимого дару Божого, отриманого через таїнства. Природно, що християнин приносить на сповідь усі свої емоційні страждання – усі життєві проблеми – крім своїх провин²⁰⁸. Даючи пораду, сповідник спирається переважно на Біблію, яка є натхненним словом Божим, і на багатовікову мудрість Церкви, найбільшим надбанням якої є писання Святих Отців. Християнське віросповідання передбачає значну духовну працю, включаючи пам'ять і визнання провин, взяття на себе відповідальності за них і розгляд

²⁰⁵ Джерело безсмертя: посібник для сповідників і причасників / упоряд. А. Смирнов. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. С. 17.

²⁰⁶ Катрій Ю. Пізнай свій обряд. Рим: ОО. Василян, 1982. С. 209.

²⁰⁷ Бунь А. Таїнство Покаяння. Слово № 4 (34), грудень-лютий, 2007-2008. С. 24-25.

²⁰⁸ Мельничук, С. Духовне наставництво у Святій Тайні Сповіді: богословсько-пасторальний аспект. Львів: [б. в.], 2021. С. 55.

життєвого шляху. Святі Отці називають це зусилля декількома способами: аскетизмом, подвигом і невидимою битвою.²⁰⁹

Завжди загадково, що відбувається, коли людина зустрічається з Богом. Ніхто не в змозі доторкнутися до мого серця і сказати те, що найглибше в моїй душі. У таїнстві примирення я стою перед люблячим Богом, і тільки Він може зрозуміти мене, простити і вилікувати моє серце. Примирення з кимось веде до примирення з Богом. Альтернативи немає. Мої ближні, особливо ті, кого я образив, можуть бачити мене більш відкрито, коли моє серце зцілиться, і я також можу пробачити тих, хто образив мене²¹⁰. Акт примирення – це процес, який виходить за межі простого прощення. Я виходжу зі сповідальниці, сумуючи за моїми провинами та щиро зізнавшись у них, підкріплений «силою згори» – Божою благодаттю. Я також отримую благословення священника. Навіть якщо важко прийняти, що існує людина, священник, який є посередником між мною і Богом, таїнство примирення є не лише людським, але також, і насамперед, божественним елементом. Таємниця Божого співчуття розкривається в таїнстві сповіді²¹¹. Слід зазначити, що священнику, як християнину, теж потрібна сповідь. Важко зрозуміти, чому Бог зробив грішних, немічних людей Своїми рабами. Навіть самі апостоли знали, що вони грішники і зрадили Учителя.

Ми впускаємо Ісуса в свої серця, коли впускаємо в них священника²¹². Тому що, насправді, тільки Він – мій Господь – і я є найважливішими в цей конкретний час сповіді. Найважливіше відбувається під час сердечної дискусії, під час якої час від часу висловлюються щирі нарікання та сильне бажання почати заново. Ми побачимо величезну корисність Таїнства Покаяння, якщо спробуємо підійти до нього таким чином²¹³.

²⁰⁹ Марушка А. Духовний провід як один із засобів виховання у вірі у творах о. Юзефа Августина, ТІ. Львів: [б. в.], 2021. С. 27.

²¹⁰ Мазур Л. Сповідь: особливості її впливу на становлення самоідентичності особистості в постмодерну добу. Світогляд - Філософія - Релігія. 2012. Вип. 2. С. 177-186.

²¹¹ Лігуорі А. Велич і обов'язки священника / Пер. з італ. М. Шудла. Львів : Добра книжка, 2003. С. 189.

²¹² Ломачинська І. Моральна сутність постаті пастиря у східно-християнській традиції. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. (№14). 2017. С. 50-57.

²¹³ Мазур Л. Сповідь: особливості її впливу на становлення самоідентичності особистості в постмодерну добу. Світогляд - Філософія - Релігія. 2012. Вип. 2. С. 177-186.

Таїнство Покаяння, як описано в канонах 718-736, утворює всеосяжну моральну та правову структуру в контексті канонічного права. Ці канони, закладені в ширшій правовій структурі Церкви, окреслюють принципи та процедури, що регулюють таїнство Покаяння, торкаючись як моральних обов'язків окремих осіб, так і правових аспектів, які керують уділенням цього таїнства Церквою²¹⁴. Канони 718-736 становлять цілісну моральну та правову структуру для таїнства Покаяння в рамках канонічного права. Ці канони узгоджують моральні обов'язки осіб, які шукають примирення, з правовими принципами, якими керується церковне уділення цього таїнства, забезпечуючи комплексний і послідовний підхід до сакраментального життя вірних.²¹⁵

Висновки до розділу

Отже, душпастир відіграє вирішальну роль у веденні людей через таїнство покаяння, яке є трансформаційним процесом у формуванні християнської особистості. Покаяння, центральний аспект християнської віри, передбачає визнання своїх гріхів, пошук прощення та прагнення до духовного оновлення. Душпастир, як духовний лідер, допомагає людям у цьому процесі, сприяючи їхньому зростанню, зціленню та формуванню Христоцентричної особистості. Через співчутливе слухання, уділення таїнства сповіді, пропонуючи духовне керівництво та забезпечуючи постійне духовне формування, священник скеровує людей на їхньому шляху покаяння та духовного зростання. Сприяючи зустрічі з божественним милосердям, пастор дає людям силу долати свої гріхи, розвивати чесноти та розвивати особистість, орієнтовану на Христа. Роль душпастиря як духовного лідера є важливою у вихованні формування людей у вірних учнів Христа.

²¹⁴ Ломачинська І. Моральна сутність постаті пастиря у східно-християнській традиції. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. (№14). 2017. С. 50-57.

²¹⁵ Мельничук, Степан. Духовне наставництво у Святій Тайні Сповіді: богословсько-пасторальний аспект. Львів: [б. в.], 2021. С. 77.

ВИСНОВКИ

З даного дослідження можна зробити наступні висновки: християнська мораль – це система етичних принципів і цінностей, якими керується поведінка і рішення індивідів у рамках християнського вчення. Вкорінена у вірі в божественне та вченні Ісуса Христа, християнська мораль охоплює набір основних рис, які формують моральну свідомість віруючих. Порядність і чесність є невід’ємною частиною християнської моралі. Вчення Ісуса підкреслюють важливість правдивості та щирості в усіх аспектах життя. Християни покликані бути порядними людьми, втілюючи чесність і прозорість у своїй взаємодії з іншими. Ця відданість істині відображає віру в те, що Христос, який є втіленням істини, є вищим стандартом моральної поведінки. Прощення є відмінною рисою християнської моралі. Християнська етична основа наголошує на спокутній силі прощення, заохочуючи віруючих прощати інших, як вони самі були прощені Богом. Цей наголос на прощенні ґрунтується на розумінні того, що примирення та відновлення можливі завдяки Божій благодаті. Процес освячення або набуття більшої схожості на Христа є центральною темою християнської моралі, що відображає постійне перетворення віруючих Святим Духом. Християнська мораль охоплює набір взаємопов’язаних рис, які формують етичний світогляд віруючих. Любов, справедливість, смирення, цілісність, прощення та прагнення до святості є ключовими елементами, які керують християнським моральним рішенням і поведінкою. Господь наш Ісус Христос, навчає, що мораль забезпечує всебічну основу для етичного життя в християнській вірі.

Моралізація, як концепція, охоплює процес, за допомогою якого певні дії, поведінка чи питання набувають морального значення. Це передбачає перетворення нейтральних або аморальних аспектів життя на моральні

проблеми. Цей процес є динамічним, на нього часто впливають культурні, релігійні та соціальні фактори. У сфері моралізування дії чи вибір, які раніше сприймалися як ціннісно нейтральні, можуть стати предметом морального судження. Це може призвести до розвитку моральних норм і стандартів, що оточують певну поведінку, створюючи основу для оцінки правильності чи неправильності цих дій. Моралізування певних питань часто включає в себе етичні міркування, обрамляючи їх у моральний дискурс. Це може сформувати ставлення суспільства, впливаючи на те, як люди сприймають різні ситуації та реагують на них. Такі питання, як збереження навколишнього середовища, соціальна справедливість чи технологічний прогрес, можуть зазнавати моралізацій, що спонукає до дискусій щодо їх етичних наслідків. Моралізація не є однорідним процесом; воно різниться в різних культурах та історичних періодах. Те, що вважається морально значущим в одному суспільстві, може не мати такої ж моральної ваги в іншому. Ця релятивістська природа підкреслює динамічні та соціально сконструйовані аспекти моралізування.

Моралізація вплітається в саму тканину сутності людини, справляючи всепроникний вплив на її думки, вчинки, характер. За своєю суттю, моралізація формує фундаментальну основу, через яку люди орієнтуються в складнощах життя, сприяючи почуттю добра і зла, яке вкорінюється в їхньому єстві. Вплив моралізаторства на людину та їх сутність є глибоким і далекосяжним. Він формує ключові цінності, які лежать в основі індивідуальної ідентичності, пронизує суспільні структури та формує постійний внутрішній діалог у кожній людині. У міру того як розвивається моралізація, змінюється і сутність індивідів, ілюструючи динамічну взаємодію між зовнішніми моральними силами та внутрішньою природою людей.

Формування людської особистості є свідченням творчого генія Бога. Як вінець творіння, людська особистість відображає божественний образ, втілюючи священний обов'язок господарювання. Взаємодія природи та виховання, моральний вимір і перетворююча сила Божої благодаті зливаються в складний шедевр, яким є людська особистість, свідчення глибокої любові та

мудрості Творця. Особливої уваги заслуговує моральний вимір людської особистості. Наділені вільною волею люди орієнтуються в моральному ландшафті, роблячи вибір, який відлунює коридорами вічності. Моральний компас, вбудований в людську особистість, служить дороговказом, вабить до чеснот, які відповідають божественному порядку, і застерігає від шляхів, які відхиляються від моральної гармонії, задуманої Творцем.

Таїнство Покаяння, глибоко вкорінене як в історичному, так і в богословському вимірах, постає як глибока духовна потреба в житті людини. Упродовж століть її формування формувалося завдяки розвитку розуміння гріха, спокути та шляху людини до примирення з божественним. У людському житті таїнство Покаяння виконує глибоку духовну потребу. Визнання власної недосконалості та визнання потреби в прощенні та трансформації є властивими людському досвіду. Покаяння забезпечує структурований та сакраментальний шлях для людей, щоб залучитися до цього трансформаційного процесу, пропонуючи шлях до примирення з Богом і спільнотою.

Таїнство звертається до духовного прагнення до оновлення та відновлення. Людське існування позначене моментами моральної невдачі та зламу. Покаяння, як духовна потреба, відповідає на вроджене бажання зцілення та спокути, забезпечуючи людям шлях до відчуття трансформаційної сили божественного прощення.

Історичне та богословське становлення таїнства Покаяння підкреслює його значення як духовної потреби в житті людини. Сформоване еволюцією розуміння гріха, спокути та богословських концепцій благодаті та милосердя, Покаяння служить життєво важливим каналом для людей, щоб брати участь у безперервній подорожі духовного оновлення та примирення з божественним.

Сповідь має глибоке сакраментальне значення в духовному самовдосконаленні особистості. Вкорінена в багатих традиціях різних релігійних практик, сповідь слугує трансформуючим ритуалом, який виходить за межі простого словесного визнання неправомірних дій. Його сакраментальна природа полягає в його здатності сприяти глибокому зв'язку між особистістю

та божественним, сприяючи духовному зростанню та оновленню. Сакраментальне значення сповіді в духовному самовдосконаленні людини багатогранне. Воно включає в себе смирення, прощення, самосвідомість, священну зустріч і примирення. Коли люди беруть участь у цьому сакраментальному ритуалі, вони починають безперервну подорож духовного зростання, керуючись трансформуючою силою сповіді у зміцненні глибшого зв'язку з божественним і сприянні особистому оновленню.

Сповідальниця, часто невелике замкнуте приміщення в Церкві, служить місцем для каянника, щоб сповідувати свої гріхи та шукати відпущення гріхів у священника. У цьому священному місці священник відіграє вирішальну роль у сприянні процесу покаяння та прощення.

Священник, як посередник між християнином і Богом, повинен мати певні компетенції, щоб ефективно виконувати цю роль. По-перше, необхідним є глибоке розуміння богослов'я та вчення Церкви. Священник повинен бути добре обізнаним у навчаннях про гріх, покаяння та прощення, щоб направляти пенітента відповідно до вчення Католицької Церкви. Роль священника виходить за межі акту слухання та включає надання керівництва та поради, щоб допомогти подолати гріх і духовно зростати. Священник може давати духовні поради, пропонувати способи уникати випадків гріха та заохочувати розвиток добродішних звичок. Через це керівництво священник сприяє безперервному шляху віри та морального розвитку каянника. Ця богословська компетентність дозволяє священнику давати розумні поради та відповідні покаяння відповідно до конкретних сповідуваних гріхів. Роль і компетенція священника у сповіді є центральними для таїнства примирення. Поєднання богословських знань, навичок міжособистісного спілкування та зобов'язання щодо конфіденційності дозволяє священнику сприяти священному та трансформаційному досвіду для пенітента. Таїнство Покаяння, як простір милосердя та прощення, спирається на здатність священника направляти, підтримувати та підтримувати принципи католицької віри.

Дія душпастиря у сповідальниці є священним і глибоким ритуалом, який є мостом між душею людини та Богом. У цій духовній зустрічі душпастир бере на себе роль провідника, слухача та провідника Божого милосердя. Коли люди входять до сповідальниці, вони несуть тягарі своїх гріхів і боротьби, шукаючи розради та спокути. Священник, представляючи божественну владу, відкриває простір для цього духовного обміну, де пенітент може звільнити свою душу та оголити свої найпотаємніші думки та дії перед Богом. Сповідальниця, як сакральний простір, стає провідником примирення людської душі з Богом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Августин Ю. Практика духовного керівництва / перекл. з пол. О. Кривобочок. Львів 2015. 453 с
2. Августин Ю. Таїнство сповіді / перекл. з пол. Андрусів Ю. Львів 2017. 567 с.
3. Адамчевські В. Право у сповідальниці. Окремі запитання // Августин Ю. (ред.). Мистецтво Сповіді. Порадник / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014 С. 120-129.
4. Баган О. За моральність чи за безсилля? 2016-2023 «Універсум». URL: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2012/4/bahan.html> (дата звернення 06.11.2023)
5. Балога П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балога О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.10.2023).
6. Балога П. Таїнство Покаяння: біблійні основи / Блог о. Петра Балога О.Р. URL: https://risu.ua/tajinstvo-pokayannya-bibliyni-osnovi_n107885 (дата звернення: 01.10.2023).
7. Барановська У. Категорія духовності та плюралізм її визначень. Історія релігій в Україні, 2014 р.: наук. щорічник / редкол.: М. Капраль та ін. Львів: 2014. Кн. 2. С. 63-68.
8. Барно Т. Моральний занепад і тяжіння до моральних основ соціального життя. Духовність українства : зб. наук. праць. Вип. 8. Кіровоград ; Житомир, 2005. С. 7–11.
9. Баумейстер А. Буття і благо. Вінниця: Т.П. Барановська, 2014. 418 с.
10. Белей М. Д. Духовність особистості в контексті найбільш важливих психологічних умов та засобів її формування. Науковий вісник Львівського

державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна : зб. наук. пр. Львів. держ. ун-т внутр. справ ; редкол.: М. 5 Й. Варій та ін.. Львів, 2011. Вип. 1. С. 19-31.

11. Беспалов С. Духовність як формотворча складова особистості людини. Волин. благовісник. 2016. № 4. С. 13-21.

12. Бех І. Д. Життя особистості як шлях до духовної даліни. Педагогіка і психологія. 2010. № 3. С. 15–32.

13. Бех І. Д. Психологічні механізми сходження особистості до духовних цінностей. Педагогіка і психологія. 2011. № 2. С. 37–44.

14. Бех І.Д. Моральний розвиток особистості. Рідна школа. 2004. №1. С. 16-19.

15. Беланова Р. Стан духовного розвитку особистості на зламі віків. Рідна школа. 2001. №3. С. 29-33.

16. Блехшмідт Е. Збереження індивідуальності. Людина – особа від самого початку. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2003. 118 с.

17. Бойко І. Основи християнської моралі, Конспект лекцій, Львів: УКУ, 2006. 214 с.

18. Бондаревич І. М. Духовна цілісність особистості як атрибут саморозгортання людини : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури». Київ, 2008. 20 с.

19. Бреславська-Кемінь С. Духовне здоров'я людини в контексті християнської моралі. Вісник Прикарпатського національного університету. Серія: Фізична культура. 2008. Вип. 8 С. 7–10.

20. Бреславська-Кемінь С. Духовне здоров'я людини в контексті християнської моралі. Вісник Прикарпатського національного університету. Серія: Фізична культура. 2008. Вип. 8. С. 7–10.

21. Бунь А. Таїнство Покаяння. Слово № 4 (34), грудень-лютий, 2007-2008. С. 24-25.

22. Бучма О. Вплив релігійного середовища на становлення релігійної духовності особи. Українське релігієзнавство.- 2000. Вип.13. С. 13-26
23. Василевська О. Про моралізаторство та боротьбу за моральність. Газета «День». №44, (2006) С. 3-4.
24. Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості: навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 196 с.
25. Вуїв Н. Покаяння у твоєму житті / Парафіяльна газета. 14 липня 2007. № 14 (46). 8 с.
26. Гелета О. Суть та особливості формування особистості у концепції християнських духовно-моральних цінностей. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2015. Вип. 2. С. 89-95.
27. Груца В. Святе таїнство покаяння у світлі Христового Воскресіння / перекл. з нім. Конкевич О. Львів 2013. 234 с.
28. Груца В. Сповідь як духовна терапія. Львів 2019. 431 с.
29. Галадза П. Богослов'я таїнств у XX столітті й сьогодні. Наукові записки УКУ. 2019. Ч. 12: Богослов'я, вип. 6. С. 57-88.
30. Декрет про служіння і життя пресвітерів «Presbyterorum ordinis» (7 грудня 1965) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965(sad) Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 302-333.
31. Джерело безсмертя: посібник для сповідників і причасників / упоряд. А. Смирнов. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. 56 с.
32. Димид М. Учительське служіння Церкви та святі Таїнства – Канонічне право III. Львів: Свічадо. 2008. Ч. 3. 160 с.
33. Дмитрик І. В. Вплив духовності на формування світогляду особистості: філософсько-правове дослідження. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2011. Випуск 3. С. 421-427.

34. Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації. Львів.: Монастир Монахів Студійського Уставу. Видавничий відділ "Свічадо", 1996. 756 с.
35. Дутчак Р. Святе таїнство Покаяння: Деякі історичні та канонічні аспекти. Метрон. Ч. 4 Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2006. С. 101-123.
36. Етика та естетика: навч. посібник / авт. кол.; під заг. ред. М.П. Гетьманчука. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 320 с.
37. Євтодюк А. В. Основи християнської етики і моралі. Конспект лекцій для студентів усіх напрямів денної форми навчання. Луцьк, 2011. 378 с.
38. Жаловага, А. С. Християнська мораль, віра, психологія: точки перетину. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка (№20) 2005. С. 32-35
39. Жан-Марі О. Моральне богослов'я / Пер. з італ. М. Любачівського. Львів : Стрім, 1997. 296 с.
40. Життя у Христі. Моральна катехиза. Комісія у справах катехизації при патріаршій курії. Львів: УКУ, 200. 180 с.
41. Іванів М. Ріки Води Живої. Проповіді про Святі Тайни. Прудентопіль : В-во оо. Василян, 1976. 188 с.
42. Іммануїл. К. Критика чистого розуму . Кембриджське видання творів Іммануїла Канта. 1999. 498 с.
43. Історична довідка про Тайну Сповіді. URL: <https://storinka.at/blogy/viden-duhovnyj/istorychna-dovidka-pro-tajnu-sprovidi/> (дата звернення: 23.09.2023).
44. Іщук Н. В. Проблема формування людської особистості в сучасній науковій і релігійній антропології. Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал / Голов. ред. Д. В. Яковлев; відпов. секретар І. В. Шамша; Міністерство освіти і науки України; Національний університет "Одеська юридична академія". Одеса, 2017. Вип. 15. С. 56-59.

45. Касків О. Історично-юридичний розвиток партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви у світлі Кодексу Канонів Східних Церков. Докторська дисертація. Рим, 2000. 230 с.
46. Катехизм Католицької Церкви. Синод Української Греко-Католицької Церкви. Жовква: Місіонер, 2002. 772 с.
47. Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха». Львів: Свічадо, 2011. 336 с.
48. Катрій Ю. Пізнай свій обряд. Рим: ОО. Василян, 1982. 495 с.
49. Кендус О. Моральний ідеал людини у висвітленні українських мислителів першої половини ХХ ст. Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. 1999. Вип.1. С. 157-161.
50. Кендус О. Проблема моральних якостей особистості в українській філософсько-етичній думці першої половини ХХ століття. Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. 2001. Вип.3. С.230-237.
51. Кислашко О. П., Сіданіч І. Л. Християнські чесноти особистості: навч. посіб. Християнська педагогіка. Київ: Духовна вісь, 2017. 448 с.
52. Кияк С. Християнська етика/ Святослав Кияк. Івано-Франківськ: Івано-Франківський Теологічно-Катехитичний Духовний Інститут, 2017. 240 с.
53. Кіяваріно Л. Сповідайтеся добре. Львів: в-во оо. Василян, 1994. 135 с.
54. Климишин О. І. Аксіологічний вимір автентичної природи людини з позиції християнської психології. Психологія особистості. 2019. Т. 10. № 1. С. 54-62.
55. Климишин, О. І. Психологія духовності особистості: християнсько-орієнтований підхід: монографія. Івано-Франківськ: Гостинець. 2010. 198 с.
56. Климишин, О. Християнськоорієнтований підхід до формування особистості в умовах сучасного суспільства. Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія, 2009. №2 С. 205–212.

57. Кодекс Канонів Східних Церков / Пер. з лат. Йосиф Кобів. Львів : Видавництво оо. Василян, 1995. 472 с.
58. Кодекс Канонів Східних Церков. Латинсько-українське видання / Пер. з лат. Кобів Й. Львів: видавництво оо. Василян, 1995. 472 с.
59. Козиряцька С. А. Основи християнської етики і моралі : навчальний посібник для студентів III–VI курсів медичних факультетів. Запоріжжя: ЗДМУ, 2017. 108 с.
60. Козловський В. П. До питання про антропологічні засади морального богослов'я М.О. Олесницького Київська академія. Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". Київ. : КМ Академія, 2006. Вип. 2-3. С. 208-220.
61. Козовик І. Християнська етика. Івано-Франківськ: Вид-во ІФТА, 2018. 164 с.
62. Колісник О. Духовний саморозвиток і духовне здоров'я особистості. Соц. психологія. 2011. № 4. С. 52–62.
63. Конституція про святу літургію «Sacrosanctum Concilium» (4 грудня 1963) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965(sad) Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 13-45.
64. Коргунік А. Джерела українського партикулярного права в ККСЦ: Замоїський 1720 р. та Львівський 1891р. Синоди. Докторська дисертація. Рим, 2002. 251 с.
65. Корчагін К. Карне право Української Католицької Церкви: Історично-юридичний нарис, 2-е видання. Рим, 1981. 148 с.
66. Костюк П. Нарис історії Вселенської Церкви. Івано-Франківськ : Гостинець, 2002. 526 с.
67. Кривенко Ю. В. Щодо питання "таємниці сповіді" Часопис цивілістики. 2014. Вип. 16. С. 39-43.
68. Кулагіна Г. Релігія в сучасній Україні: роль, функції, значення для особистісного розвитку людини. Релігійна свобода: свобода релігії і

національна ідентичність – світовий досвід та українські проблеми. Київ, 2002. С. 34-36;

69. Кулагіна Г.М. Християнська духовність та її сучасні конструкти. Українське релігієзнавство. 2005. № 35. С. 86-111.

70. Лахно А. І. Християнська етика: навч. посіб. Київ: Видавництво Європейського університету, 2022. 215 с.

71. Литвиненко Н. Сповідь як релігійно-психологічний катарсис в контексті моральності. Збірник тез Міжнародної студентської науково-технічної конференції „Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання“, 26-27 квітня 2018 року. Тернопіль. : ТНТУ, 2018. Том 2. С. 124–125.

72. Лігуорі А. Велич і обов'язки священника / Пер. з італ. М. Шудла. Львів : Добра книжка, 2003. 259 с.

73. Ломачинська І. Моральна сутність постаті пастиря у східно-християнській традиції. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. (№14). 2017. С. 50-57.

74. Мазур Л. Сповідь: особливості її впливу на становлення самоідентичності особистості в постмодерну добу. Світогляд - Філософія - Релігія. 2012. Вип. 2. С. 177-186

75. Малахов В. А. Етика: курс лекцій: навч. посіб. Київ: Либідь, 2001. 384 с.

76. Марусяк М. Моральне богослов'я. Навчальний посібник для духовних навчальних закладів. Снятин: Прут, 2000. 172 с.

77. Марушка А. Духовний провід як один із засобів виховання у вірі у творах о. Юзефа Августина, ТІ. Львів: [б. в.], 2021. 65 с.

78. Мельничук С. Духовне наставництво у Святій Тайні Сповіді: богословсько-пасторальний аспект. Львів: [б. в.], 2021. 99 с.

79. Мистецтво сповіді. Порадник / Збірка публікацій за ред. Ю. Августина. Львів : Скриня, 2014. 654 с.

80. Мовчан В. С. Етика. Навчальний посібник. Київ: Знання, 2007. 331 с.

81. Молоні Р. Роздуми про Таїнство Примирення/ перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014, С. 27-42.
82. Моралізація відбувається там, де людина погано усвідомлює себе та свої потреби. 2017 The Village Україна. URL: <https://www.village.com.ua/village/knowledge/podcast/311271-prostim-slovami-s02e15> (дата звернення 06.11.2023)
83. Моралізація, форма насильства. Психологія, філософія і роздуми про життя. Блог з філософії та психології. Статті про різні аспекти психології людини. 2023. URL: <https://ua.sainte-anastasie.org/articles/relaciones/la-moralizacin-una-forma-de-violencia.html> (дата звернення 06.11.2023)
84. Моральне богослов'я Католицької Церкви. / пер. з франц. В. Стернюк I том. II частина. Львів: Стрім, 1996. 160 с.
85. Мудрий С. Короткий коментар кодексу канонів східних Церков, Івано-Франківськ: Теологічна Академія, 2002. 561 с.
86. Мудрий С. Сповідь джерело ласки. Івано-Франківськ : Теологічно-Катежитичний Духовний Інститут, 1999. 392 с.
87. Недзельська Ю.К. Таїнства в православ'ї та католицизмі: спільні та відмінні риси. Українське релігієзнавство. 2011. № 59. С. 78-88.
88. Недунгат Д. Путівник по Східному Кодексу: Коментар до кодексу канонів східних Церков, Львів: «Свічадо», 2008. 792 с.
89. Огірко О. Принципи морального життя. Львів, 1997. 489 с.
90. Огірко О. Формування духовно-морального світогляду засобами християнської етики. Вісник Львів, ін-ту внутр. справ. 1999. №3 (11).С. 45-51
91. Онищенко В. Д. Філософія духа і духовного пізнання: Християнсько-філософська хронологія. Львів: Логос. 1998. 298 с.
92. Осипов А. О. Феномен духовності (філософсько-антропологічний аспект). Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. зб. наук. пр. Нац. авіац. унт. Київ, 2008. № 2. С. 51-56.
93. Осипов А. Онтологія духовності. У 2 томах. Миколаїв, 2008. 509 с.

94. Падовезе Л. Вступ до патристичного богослов'я. Львів : Свічадо, 2001. 181 с.
95. Пирог Г.В. Особливості системи християнських цінностей. Українське релігієзнавство. 2004. № 29. С. 21-29.
96. Пирог Г.В. Психологічні аспекти функціонування релігійних цінностей (християнський аспект). Українське релігієзнавство. 2006. № 39. С.93-102.
97. Письменний В.В. Морально-етичні аспекти оподаткування у християнському віровченні. Наука молода. 2015. №23. С. 73-79.
98. Півольє П. Споконвічні проблеми. Львів : Місіонер, 1997. 208 с.
99. Пінкерс С. Джерела християнської моралі: її метод, зміст та історія / пер. з фр. О. Панич та ін. Київ.: Дух і Літера, 2013. 605 с.
100. Попелястий В. Богослов'я таїнства Покаяння на основі текстів Требника митрополоти Петра Могили. Acta studiosa: Богословський науковий збірник, ч. 7: Літургійний випуск. Львів 2014. С.70-131.
101. Попелястий, В. Богослов'я святого таїнства покаяння: східний православний погляд (друга половина XVI – перша половина XVII століть) Наукові записки УКУ. 2015. Ч. 5 : Богослов'я, вип. 2. С. 224-258.
102. Попелястий, В. Богослов'я святого таїнства покаяння: східний православний погляд (друга половина XVI – перша половина XVII століть) Наукові записки УКУ. 2015. Ч. 5 : Богослов'я, вип. 2. С. 224-258.
103. Поспішіл В. Східне католицьке право згідно з кодексом канонів Східних Церков, Львів: видавництво «Свічадо», 2006. 614 с.
104. Поспішіл В. Східне Католицьке Церковне право. Львів : Свічадо, 2006. 613 с.
105. Принципи морального життя / Пер. з пол. Андрія Шкраб'юка. Львів : Свічадо, 1996. 136 с.
106. Психологічні аспекти функціонування релігійних цінностей (християнський аспект). Українське релігієзнавство. 2006. №39. С.93-102.

107. Релігієзнавство: Підручник / Є. Дулуман, М. Закович, М. Рибачук та ін.; / за ред. М. Заковича. Київ: Вища школа, 2000. 315 с.
108. Релігійна мораль та її основні особливості. 2007–2023 «Освіта.ua». URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/relig/21863/> (дата звернення 06.11.2023)
109. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості : монографія / за ред. Н.В. Чепелевої. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 276 с.
110. Савчин М. В. Духовний потенціал людини. Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпатського університету. 2001. 301 с.
111. Свята Тайна Покаяння. URL: <http://sophiaugcc.org.ua/svyata-tajna-rokayannya/> (дата звернення: 09.08.2023).
112. Семотюк О. П. Етика : конспект лекцій. Харків : УкрДАЗТ, 2013. 70 с.
113. Скворнек А. Й. Історія покаяння як ключ до розуміння Таїнства Прощення / ред. Августин Ю. перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014. С. 65-78.
114. Сливка С. Християнська мораль: метаантропологічне обґрунтування. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Юридичні науки”. Т. 7, № 1, 2020. С. 71-76.
115. Сповідь – Таїнство Божого милосердя: Практичний посібник для сповідників та духовних наставників УГКЦ. Львів : Свічадо, 2020. 246 с.
116. Стоунцерберг Дж. Поцілунок Христа: Таїнство Покаяння. Парм: Пармська Єпархія святого Йосафата. Пасторальний Відділ, 2014. 24 с.
117. Сухомлинська О. Формування духовності на основі християнських моральних цінностей. Директор школи. 2003. Січ. (№ 1). С. 4-6.
118. Таїнство Сповіді. CREDO. 2014. URL: <https://credo.pro/2014/10/124019> (дата звернення 25.11.2023)
119. Тайна покаяння (Як сповідатися). URL: <http://ugcc.kharkiv.ua/tayna-rokayannya-yak-spovidatisya/> (дата звернення: 10.09.2023).
120. ТАЙНА ПОКАЯННЯ. URL: <https://svtr.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0->

%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf (дата звернення 25.11.2023)

121. Тайна Покаяння. URL: <https://svtr.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення: 09.08.2023).

122. Тайна Примирення в Історії Спасіння. URL: <http://liturgia-rkc.org.ua/index.php/pokaianiia/55-vstup> (дата звернення: 27.08.2023).

123. Теофан Затворник. Про покаяння, причастя святих Христових таїнств і виправлення життя. Львів: Свічадо, 2006. 200 с.

124. Терзі О. Основи християнської етики і моралі : методичні рекомендації для студентів п'ятого курсу стоматологічного факультету. Одеса : Одеський національний медичний університет, 2019. 72 с.

125. Тишкевич Б. Розкриття вчення про седмичне число Таїнств в Священному Писанні та древніх Отців і Вчителів Церкви. Волинський благовісник. 2015. № 3. С. 39-54.

126. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики : Словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

127. Учительське служіння Церкви та святі таїнства: Канонічне право III. Львів: Свічадо, 2008. 160 с.

128. Федорів Ю. Пояснення Церковних богослужінь і Святих Тайн. Львів: Свічадо, 2012. 287 с.

129. Химич Н. Є. Християнські цінності у духовно-моральному вихованні студентів. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Психологія і педагогіка. 2012. Вип. 21. С. 171-178

130. Християнська мораль, її сутність і структура. Проблема ідеалу в релігійній етиці. Файловий архів студентів. URL: <https://studfile.net/preview/3272200/page:60/> (дата звернення 06.11.2023)

131. Цимбал О.Є. Антропологічні ідеї в християнській етиці XVII ст. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова: зб. наук. праць. Вип. 13 (26). К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. С. 66–73.
132. Цінності християнської культури як фактор морально-етичного формування особистості. Зб. наук. ст. /. За заг. ред. В.М. Оржевської. Київ: 2002. 120 с.
133. Цісар О. Сакраментальне значення сповіді в духовному самовдосконаленні людини. Історія релігій в Україні: Науковий щорічник 2018. Вип. 28. Частина IV. С. 350-364.
134. Чупа О. Сповідальниця, чи психологічна порада. Дрогобицька Духовна Семінарія блаженних сьвященномучеників Северина, Віталія та Якіма. 2009. URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/slovo/2017/2052-spovidalnytsya-i-psykholohichna-poradnya-2018.html> (дата звернення 25.11.2023)
135. Чупрій Л. Релігійні цінності як основа розвитку духовності особистості. Українське релігієзнавство. 2000. Вип. 16. С. 34-46.
136. Шумра Л. Загальнолюдські моральні цінності як основа духовного виховання. Рідна школа. 2004. № 6. С. 28-30.
137. Юрій М. Ф. Людина і світ. Київ: Дакор, 2006. 460 с.
138. Ярмусь С. Про сутність християнства і християнське життя. Християнство. Контекст світової історії та культури: Науковий збірник / Ред. кол. А. М. Колодний, П. І. Яроцький ін. Київ, Генезис, 2000. С. 22-26.